HERMANNI CONRINGII
DE
HABITUS CORPORUM GERMANICORUM ANTIQUI AC NOVI CAUSIS

LIBER SINGULARIS.

Editio tertia prioribus multùm auctior.

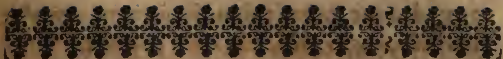
HELMESTADII
Typis & sumptibus HENNINGI MULLERI
Academiæ Juliæ Typographi.

CIↄ Iↄ C LXVI.

Cum privilegiis perpetuis.

SVMMA PRIVILEGIORVM.

CAutum est interregni tempore Privilegiis Serenissimorum Potentissimorumque S.R.I. Vicariorum, ne quis unquam libros Hermanni Conringij cura scriptos vel editos, citra ejus heredumque consensum, intra limites Vicariatuum inprimat, aut alibi impressos divendat: pœna delinquentibus dicta amissionis omnium ejusmodi librorum & solutionis decem marcarum auri. Prout latius definitur ipsis Privilegiorum tabulis.

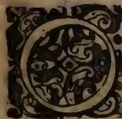

VIRO ILLUSTRI

IOANNI CAPELANO CHRISTIANISSIMO REGI A SANCTIORIBUS CONSILIIS

FELICIA QUAEQUE PRECATUR

HERM. CONRINGIUS.

Offero, VIR ILLUSTRIS, libri de Germanicorum corporum habitu, intra viginti unumq; annos tertiam, & ætate jam in ſenium vergente, ſuprema manu emendatam atque auctam editio-

 nem;

nem; adeoque totum tui unius nomini jam ultimo quasi elogio volumen illud consecro. Argumentum fateor ex artis Medicæ Naturalisque Philosophiæ penu tantùm non omne deprom-ptum est, ac proinde tibi non satis conveniens, si dignitatem videam & amplissimum illud munus quo in republica fungeris. Cumque non omnino sit novus liber, possit videri tantùm in partem te venire consecrationis. Ego verò spectavi & eruditionem tuam per omnes doctrinæ campos diffusam, à quâ nihil est alienum; tum singularem erga hunc ipsum libellum affectum, qui scilicet te movere potuit, uti Christianissimi Regis gratia conciliata, recipi me insperatò curaveris in numerum illorum, quibus inusitata munificentia Regiâ passim terrarum cum præmium aliquod jam partæ tum calcar parandæ amplius doctrinæ accipere concessum est. Sed & defunctis jam primis libri Mœcenatibus, quasi undequaque orbum suis tutoribus & patronis fœtum, in novam clientelam tutelamque dare, mei & juris pariter & officii esse existimavi, Ad hoc non illum scribendi characte-

rem, quo in reliquis & Medicis & Philoſophicis voluminibus uti ſoleo, quique adeo obſervandus unice eſt in ſcriptis & ſcholis apud eos quos οἰκείους ἀκροατὰς Ariſtoteles meus quondam appellabat, adhibui, ſed alium longe floridiorem & auribus quoque τῶν φιλολογούντων attemperatum: in quo doctorum ordine cum prima ſubſellia teneas, ne argumenti quidem moroſior ſeveritas poterit tibi eſſe ingrata. Cæterùm quandoquidem pridem probavit jam ſeſe favori tuo liber, non equidem dubito, unice tibi poſthac deditum patrocinio te dignaturum. Id tantùm rogo, uti & offerentis animum ad alia quæque ſtudia devotum tibi eſſe certò credas, meque ceu antehac benevolentiâ tuâ inpoſterum proſequaris. Helmeſtadij Octavo Id. Iun. Anno cIↃ. IↃ. C. LXVI.

 BRE-

BREVIARIVM LIBRI DE HABITVS CORPORVM GERMANICORVM CAVSIS.

HODIE

Celi

Ex

Priscos

III. DE

Calor

HERMANNI

HERMANNI CONRINGII
DE
HABITUS CORPORUM GERMANICORUM CAUSIS
LIBER SINGULARIS.

INtuenti mihi res Germanicas, ſuborta ſæpenumero eſt admiratio, non rempublicã duntaxat & mores, ſed ipſum quoque corporum habitum à priſco multum adeo diſcedere, ut niſi aliunde nobis certo de origine conſtaret, poſſit cui videri, non illis nos majoribus cretos qui Germanorum nomine olim claruerunt, aut vero laborare fidem veterum monumentorum, illa de majoribus prodentium quæ nobis nepotibus profecto non conveniunt. Verùm arguere fidem ſcriptorum antiquorum nefas eſt. Non enim quidquam cauſſæ fuit, cur mentirentur homines aliàs minime vani & perſpectæ probitatis. Nec enim licuit illis mentiri, etiamſi voluiſſent; quum paſſim toto jam tum terrarum orbe militarint Germani, adeoque nemini vulgo non fuerit

Incredibilia videntur, quæ de priſco corporum habitu memorantur.

Vera tamen illa omnia ſunt.

erit facillimum, refellere impudens mendacium. Ne nunc dicam, in Europa, Asia, & Africa, per multa secula prorsus eadem de antiquis Germanis commemorari: ut tamen tanto temporis locorumque intervallo in unum mendacium quasi ex compacto omnes consenserint, id omnino esse ἀδύνατον. Multo minus autem fas est dubitare, num antiquis nos Germanis simus progeniti. Quis sanus certe id negaverit?

In caussas ergo corū est inquirendum.

In caussas proinde factæ mutationis inquirere ex usu fuerit. Dignum id sane philosophia, quæ nihil non scrutari nos patitur quo ducit admiratio. Videmur etiam hoc & majoribus pariter nostris & nobis debere, jure quodam maximo; illis quidem, quoniam majorum omnia nepotibus sese quasi religione quadam commendant ne ignorentur; nobis autem, ut edocti habitus nostri rationes, vel corrigamus quæ deflexerunt in pejus, vel eo firmius teneamus quibus corpora nostra reddita sunt solito meliora. Saltim argumenti jucunditas meritò nos ad hanc curam invitaverit. Quid enim jucundius, quàm vetera cum nostris conferre, omniumque adeo remotorum naturam causasque uno pene momento pervidere?

COE-

COETERUM priſcam memoriam excutienti mihi primò illud ſemper conſiderationem ſingularem viſum eſt mereri, quod Cornelius Tacitus ſcribit: *habitus corporum quanquam in tanto hominum numero idem omnibus.* Nec vero alij ſcriptores abeunt in diverſum. Nuſquam enim legas, Germanorum alicui peculiare quid à reliquis, iſta quidem ætate, attributum. Diſerte Juvenalis *Satyra V.*

Olim idem fuit habitus corporum.

Cœrula quis ſtupuit Germani lumina, flavam
Cæſariem, & madido torquentis cornua cirro?
Nempe quod hæc illis natura eſt omnibus una.

De Britannis contra idem Tacitus *in vita Agricolæ* ſoceri ſui: *habitus varii atque ex eo argumenta* originis. Igitur ut forte nonnulli fuerint diſpari ab alijs habitu, id certum videtur, iſthac Taciti tempeſtate raram fuiſſe diverſitatem, & quæ non meruerit attendi in tantâ pene omnium ſimilitudine. Confirmatur hoc ipſum quàm maxime illa Julij Firmici reſponſione ad argumentum, adverſus Matheſeos vanitatem, à colore candido Germanorum *omnium* petitum, atque vulgò tum objici ſolitum. Tantùm enim hoc adfert *l. 1. c. 4. Ecce illius Germani candor ex*

 aliqua

aliqua parte nigri coloris tenui adumbratione sordescit: illius(Æthiopis)*nigram faciem splendor modici candoris illuminat.* Quod profectò est fateri, perparum differentiæ in omnium æqualitate etiam tum, h. e. Cæsare Constantino, fuisse. Iustiniano Imperante adhuc ita loquutus est Procopius *l. I. Vandal.* de Ostrogothis, Vandalis, Wisigothis & Gepidis, ubi omnes illos Gothicos esse populos & unius linguæ dixisset: *Neque aliis ii præterquam nomine differunt: candidi corpore omnes, comis rutili, proceri, pulchra facie.*

In habitu corporum prisco sunt quatuor cumprimis observanda.

In habitu porro corporum ipso quatuor cumprimis olim majoribus nostris attributa observare est: proceritatem insignem, candorem cutis, oculos cæsios ac truces, capillitium rectum flavi aut ruffi coloris. In hanc rem sane extant hodieque testimonia plurima.

II. Prisci Germani omnes insigni fuerunt proceritate.

Pomponius Mela *l. III. c. 3.* Germanos in universum scribit *immanes esse animis atque corporibus.* Tacitus *magna corpora* omnibus tribuit. Idem inquit: *in omni domo nudi ac sordidi, in hos artus, in hac corpora quæ miramur, excrescunt.* Jam ante utrumque Cæsar *l. IV. belli Gall.* Germanos *immani corporum magnitudine homines* pronunci-

 averat.

averat. Columella etsi *l. III. c. 8* scribat, *naturam alias quoque gentes non in totum fraudasse præcipuæ statura viris*, & visum sibi *Iudææ gentis hominem proceriorem celsissimo Germano*, hoc tamen fatetur, eandem naturam *Germaniam decorasse altissimorum hominum exercitibus*: quasi commune id fuerit Germaniæ quod rarum alibi & præ infrequentia mirandum. Apud Iosephum belli Iudaici *l. II. cap. 16* Agrippa rex tumultuantes Iudæos ita alloquitur: *Quis vestrum fando non accepit Germanorum multitudinem? Proceritatem enim & magnitudinem corporum ipsi vidistis sæpissime*. De Cimbris, Germanica gente, seorsim Quintilianus (liceat enim hoc nomine scriptorem istum nunc appellare) *declamat. III. nec minus animorum immanitate quam corporũ belluis suis proximi.*

Haud me latet, à Vitruvio nude dictum: *sub septemtrionibus nutriuntur gentes immanibus corporibus*; & præstante corporis magnitudine à Romanis olim Hispanos quoque Britannos & Gallos laudatos esse, adeoque videri posse nihil habuisse hac parte majores nostros præcipuum. At vero Britannis quidem, non nisi illis qui Calidoniam (hodie nobis Scotia est) incolunt, ma- Idque præ alijs populis.

 gnitudi-

gnitudinem corporum adſcribit Tacitus, qui ingenium populi illius omnis habuit, ſaltim ex ſoceri Agricolæ relatu ſi non aliunde, compertiſſimum. Imò cum ex vario Britannorum habitu variam gentis originem, partim Hiſpanicam, partim Gallicam collegiſſet, de illis Calidonijs addit: *rutilæ Calidoniam habitantium comæ & magni artus Germanicam originem aſſeverant.* Eoq; indubie hujus gentis Calidoniæ juvenes conſpexerat Strabo, ſcribens lib. IV minus tamen circumſpecte de Britannis omnibus: οἱ ἄνδρες ἐυμηκέστεροι τῶν Κελτῶν εἰσὶ, *viri Gallos proceritate ſuperant.* Gallos ſane Germanis breviores fuiſſe non patiuntur nos dubitare ipſæ Gallorum voces apud Cæſarem *l. 1.* Comment. belli Gallici. *Dum paucas,* inquit Cæſar, *dies ad Veſontionem rei frumentariæ commeatusque cauſſa moratur Cæſar, ex percunctatione noſtrorum, vocibusque Gallorum ac mercatorum (qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque experientia in armis eſſe, prædicabant, & ſæpenumero ſeſe cum his congreſſos ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuiſſe) tantus timor omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium mentes ani-*

mosq;

mosq́; perturbaret. Hæc Cæsar. Dixeris præ formidine omnia in majus extendisse meticulosos Gallos. Neque nos renuerimus. Attamen & ex vero illos loquutos, confirmat Strabo *l.* VII. *Statim trans Rhenum,* inquiens, *post Gallos orientem versus habitant Germani, à Gallico populo parum differentes, augmento & feritatis & magnitudinis.* Vere ergo majores Gallis fuere Germani. Manifestum idem est ex Vegetio; qui postquam dixisset *nulla alia re populum Romanum sibi orbem subegisse terrarum, nisi armorum exercitio, disciplina castrorum, usuq́; militiæ;* addit: *Quid enim adversus Gallorum multitudinem paucitas Romana valuisset? Quid adversus Germanorum proceritatem brevitas potuisset audere? Hispanos quidem non tantùm numero sed etiam viribus corporum nostris præstitisse, manifestum est. Aphrorum dolis atque divitiis semper impares fuimus. Græcorum artibus prudentiaque nos vinci nemo unquam dubitavit.* Hæc Vegetius, solos Germanos commendans à proceritate, non utique id facturus, nisi hi Gallis isthac parte præstitissent.

Nec tamen Gigantea quis credat magnitudine majores omnes fuisse. Nemo veterum sane id pro- *Non fuerunt tamē gigantea statura.*

pro-

prodidit; ſed paulo tantum fuere Gallis majores, ceu ante Strabonem audivimus. Idem autem Strabo, Britannos ſcribens proceriores fuiſſe Gallis, teſtatur viſos ſibi illos non niſi ſemipedem longiores proceriſſimis Romanorum: at Britanni illi Germanis fuere æquales. Huc facit quod Sidonius Apollinaris, Francos & Burgundiones à proceritate laudaturus, ſeptipedes eos appellitet.

Spernit inquit *ſemipedem ſtilum Thalia*
Ex quo ſeptipedes videt patronos.

Item:

Hic Burgundio ſeptipes frequenter
Flexo poplite ſupplicat quiete.

Quæ magnitudo tamen ſat inſignis eſt. Neque enim Herculi ſuo aliam fabuloſa Græcia attribuit: & apud Romanos juſtam ſtaturam legendi tyronis militisve quinque pedes cum ſeptem uncijs uſualibus explevere: quantum ex Vegetij *l.1.* *c.5.* & Theodoſiani Codicis *l.3. de tyronib.* colligere eſt, recteque jam obſervatum doctiſſimo Cujacio *obſerv. 5. lib.* XXI.

In Germania olim vixere tamen quidã Gigantes.

Nec tamen negaverim repertos jam tum olim nonnullos gigantea pene proceritudine. Bur-

Burgundiones utique nonnullos in eam staturam excrevisse, non spernendis argumentis probat ὁ χαριέστατος Chiffletius *parte 1. Vesontionis cap. 47.* Scandinaviam quoq; sic satis frequentes olim immani corpore gigantes habitasse, & jam pridem Saxo Sialandicus *in proœmio historiæ suæ Danicæ*, & Arngrimus Ionas in *Islandiæ* patriæ suæ *descriptione cap. 4.* per fecerunt verosimile. Imo & alibi passim per Germaniam vixisse quondam ejus homines staturæ ae roboris, nisi vehementer fallor, indicant quæ visuntur etiam hodie stupendæ magnitudinis saxa saxis curiose, imposita: ad quæ movenda disponendaque machinas profecto artificiosas majoribus defuisse nemo non fatebitur, cui haud ignota est vetus ruditas & barbaries. Quod jam olim fuit Saxonis argumentum. Præstat vero & illius audire verba. *Danicam regionem*, inquit, *giganteo quondam cultu exercitam, eximiæ magnitudinis saxa veterum bustis ac specubus affixa testantur. Quod si quis vi monstruosa patratum ambigat, quorundam montium excelsa suspiciat, dicatque si callet, quis eorum verticibus cautes tantæ granditatis invexerit. Inopinabile namque quivis miraculi hujus*

æstimator advertet, ut molem super plano minime vel difficile mobilem, in tantum montana sublimitatis apicem simplex mortalitatis labor aut usitatus humani roboris conatus extulerit. Adhoc reperta frequenter sunt in terris aut specubus, (cujusmodi est ad vicinam Elbingerodam Baümanni caverna) solitam magnitudinem longe superantia humana ossa; & vulgo fertur de Gigantibus fama, risen aut hynen (nequaquam ab Hunnis, populo nunquam à proceritate laudato sed feritate, tracto vocabulo) nostra lingua nuncupatis. Quantumvis autem Gigantes hic terrarum habitaverint, Germanico tamen sanguine illos fuisse ortos, non certò constat. Ne quid enim nunc dicam, quam sit multiplex in ossibus deceptio, verisimile est, Gigantea quæ hic feruntur ossa ipso magno cataclysmo esse antiquiora, ut & illa quæ Gigantei roboris supersunt opera. Id quod aliàs fortè prolixius ostendemus. Ad Germanicos igitur populos nihil illa Gigantea attinent: licet interdum & illorum aliquis in eam magnitudinem excreverit. Enimvero etiam hoc semper fuit rarum in Germanis, & vetera multa sunt fabulosa. Qualia sunt quæ

 non,

nonnulli turpissimum fabulatorem Turpinum secuti, de Caroli Magni, alii nescio quibus auctoribus nisi seipsis, de Rolandi immani statura prodiderunt. Præsertim quum ex ipsomet Eginharto constet, Carolum *corpore* quidem fuisse *amplo & robusto, statura eminentem* (quod est, ut cum Euripide loquamur, εἶδος ἄξιον τυραννίδος) ut tamen *justam magnitudinem non excederet*; & rem hanc omnem eleganter singulari φιλοπονήματι sit persequutus Marquardus Freherus. Rolandi quoque sepulchrum, quod superest mediocri longitudine Blaviæ in Xantonibus, satis refellit mendacium: cumprimis posteaquam ea quæ de ossium ibi contentorum magnitudine feruntur, fabulosa deprehenderit is qui vitam Friderici secundi Palatini Electoris descripsit, αὐτόπτης Hubertus Thomas Leodius.

Cæterum quicquid sit de Gigantibus verè Germanicis, haud profectò numerosis si modò ulli fuerunt, eximiâ olim Germanicam gentem in universum præ aliis populis longitudine fuisse corporis, certum est: commendatam vero etiam à cutis candore non minùs est certum. Nec tamen observare est, præstitisse III. Prisci Germani omnes fuere insigni cutis candore.

 illos

illos etiam hic vicinis Gallis: æque scilicet & illos legas candore cutis placuisse. De ipsis Gallis Asiaticis Livius: *nudi pugnant, & sunt fusa & candida corpora.* Simpliciter quoque Plinius: *adversâ plagâ mundi atque glaciali candida cute esse gentes:* ut & Vitruvius: *sub septentrionibus nutriuntur gentes candidis coloribus.* Non negaverim tamen, hisce scriptoribus in mente cumprimis fuisse Germanos, dum id exararent. Huc sane facit illud quod Julius Firmicus habet *l. 1. c. 1.* mathematicis artibus olim oppositum: *Si Luna facit candidos, Mars rubros, Saturnus nigros; cur omnes in Æthiopia nigri, in Germania candidi, in Thracia rubri procreantur?* Ejusdem Firmici verba alia, ut & quæ Procopius de gentium omnium Gothicarum cute narrat, jam tum attulimus.

IV. Prisci Germani omnes oculis fuerunt trucibus & cæruleis.

Verum truces & cærulei oculi magis forte proprium olim nostro populo. Enimvero inter primas notas Tacito memorantur. *Habitus,* inquit, *corporum, quanquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces & cærulei oculi.* Iuvenalis quoque:

Cærula

Cærula quis ſtupuit Germani lumina?

Nempe quod hac illis natura eſt omnibus una.

Plutarchus in vita Marii Cimbris tribuit oculos χαροπὰς, qui non alii ſunt quam cærulei aut cæſij. De Herulis, populo Germanico, Sidonius Apollinaris videtur quidem nonnihil aliter cantare, reapſe tamen idem fortaſſe voluit. Verba ejus ſunt:

Hic glaucis Herulus genis vagatur,
Imos Oceani colens receſſus,
Algoſo prope concolor profundo.

Alibi ſane de Germanis idem:

Tum lumine glauco
Albet aquoſa acies.

Vitruvius porro *iis qui ſub ſeptemtrionibus nutriuntur gentibus* diſerte adſcribit *cæſios oculos*. Nuſquam vero temere legas, Gallis vicinis aut Hiſpanis adſcriptum colorem eundem oculorum. Etiam de Budinis tamen ita loquitur in Melpomene Herodotus: Βουδῖνοι δὲ ἔθνος ἐὸν μέγα καὶ πολλὸν, γλαυκόν τε πᾶν ἰσχυρῶς ἐστι καὶ πυῤῥόν: *Budini gens procera & numeroſa oculis vehementer cæſiis eſt univerſa & pilo ruffo.* Sed merito forte ſuſpiceris, Budinos hoſce gentem fuiſſe

Germanicam: quales inter Sarmatas & Scythas, Taciti quoque ævo, ad Pontum usque Euxinum habitavere Peucinorum & Bastarnarum nominibus, perinde ut hodie Daciam incolunt nonnulli Saxonum. A vicinis Scythis certe & lingua & vivendi ratione fuisse diversos, etiam ex ipsomet est Herodoto manifestum.

V. Antiqui Germani fuerunt capillitio promisso & recto, etsi varie culto.

De capillis Septemtrionalium gentium Vitruvius diserte, *directo capillo*, inquit, *& rufo*. Eosdem Plinius *flavis*, ait, *promissas crinibus:* opponens Æthiopibus, qui sunt *adustis similes barba & capillo vibrato*. Silentio non præterit omninò comam Tacitus, ubi habitum corporum Germanicorum quasi depingit; inquit enim, *rutilæ comæ*. Alibi solis tamen Suevis, (quo nomine major tum pars populorum Germaniæ venit) tribuit morem *obliquandi crinem nodoque substringendi, vel religandi in ipso solo vertice*. Verùm etsi ille crinium cultus & obliquandi mos Suevis solis fuerit familiaris, tamen ipse etiam ille mos manifestum præbet indicium directi & promissi capillitii: quippequod in nodum cogi nequeat vel in vertice vel in cervice nisi rectum & promissum. Omnibus vero omni-

omnino Germanis comam alere tum fuisse familiare, vel ex eo patet, quod neque Tacitus neque quisquam alius memoret tonsuram strictam ulli Germaniæ populo suetam. Imò quoniam Plinio saltem Rheno viciniores Germani fuerint notissimi, & tamen ille etiam in universum pronunciaverit de Septemtrionalibus omnibus, promissis illos esse crinibus, non licet fidem tanto auctori derogare. Seorsim de Chaucis, qui victi mutato pòst nomine Saxones à victoribus sunt dicti, *l. 1.* Lucanus:

Et vos crinigeros bellis arcere Chaycos
Oppositi, petitis Romam.

Ipsi Saxones diffusa per scapulas cæsarie Francis (qui nempe tum strictim tondebant) quondam fuere admirationi, teste Witikindo Corbejensi *l. 1.* Simpliciter Germanis omnibus cirros in cornua tortos tribuit Iuvenalis; quales capilli fingi nequeunt nisi nodo substringas.

Cærula quis stupuit Germani lumina, flavam
Cæsariem, & madido torquentis cornua cirro?

Et vero *crinis coactus in nodum*, genti Germanicæ fuit olim aliquid *publicum*, ceu loquitur

Seneca.

Seneca. Hinc etiam de Sicambris, nequaquam Suevicæ originis populo, Martialis *Spectaculis:*

Crinibus in nodum tortis venere Sicambri,
Atque aliter tortis crinibus Æthiopes.

Ut proinde non tàm ille nodo ſtringendi crinem mos quàm obliquatum religandi, Suevis fuerit proprius. Nec verò eſt quod dubites de comæ quidem communi uſu, aut objicias Taciti illud de Cattis: *& alijs Germanorum populis uſurpatum rarâ ac privatâ cujuſque audentiâ, apud Cattos in conſenſum vertit; ut primùm adoleverint crinem barbamque ſubmittere, nec niſi hoſte cæſo exuere votivum obligatumque virtuti oris habitum.* Submiſſio enim illa intelligenda de neglectu disjecti & omni ex parte intonſi capillitii, crinibus in ipſum os & frontem dependentibus. Hinc ſane Tacitus depoſitionem illius habitus indicans, addit: *ſuper ſanguinem & ſpolia revelant frontem, ignavis & imbellibus manet ſqualler.* Frontem ſcilicet exporrigere licuit imbellium nemini, incomptis ac intonſis crinibus obtectam. De Civili Batavo idem *hiſt. l.* IV. Tacitus; *Civilis barbaro voto poſt capta adverſus Romanos arma, propexum rutilatumque*

Iamque crinem patrata demum cæde legionum deposuit. Propexum crinem quem dixeris, nisi pendulum antrorsum? De Saxonibus quoque bello Suavico superstitibus, illis quantum arbitror qui hodie Daciam incolunt, scribit Langobardicæ historiæ scriptor Paulus Warnefredus l. 3. c. 7: *Sex millia Saxonum qui bello superfuerant devoverunt se, neque barbam neque capillos incisuros, nisi se de hostibus Suavis ulciscerentur.* Strictim verò nec Saxones tonsos sed cæsarie fuisse insignes, jam audivimus. Fateor tamen, Francos (qui iidem cum Cattis, ut alias demonstravimus) secuto tempore caput tonsos omnes, solis regibus concesso comæ promissæ jure. Ad quem regium cultum spectat fortassis jam tum illud Claudiani ad Stiliconem:

Ingentia quondam
Nomina, crinigero flaventes vertice Reges.

De promiscuo Francorum vulgo utique idem Claudianus l. in Eutropium:

Militet ac nostris detonsa Sicambria signis.

Illa tonsura autem fueritne totius capitis, quave de caussa cœperit, difficilius est assertu. Videtur enim occiput tonsum non sinciput, & cœ-

pisse morem, eo quod à dominatu Romano in libertatem Franci sese asseruissent. Tale quid sane videtur significasse Sidonius Apollinaris l. 8. Epist. 9:

Et sic crinibus ad cutem recisis
Decrescit caput, additurque vultus.
Sic tonso occipiti senex Sicamber,
Postquam victus es, elicis retrorsum
Cervicem ad veterem novos capillos.

Et verò videtur tum tonsura illa fuisse in usu, quæ hodie est gentis Polonicæ. Id quod liquet ex hisce ejusdem Apollinaris:

Hac quoq; monstra domas, rutili quibus arce cerebri
Ad frontem coma tracta jacet, nudataque cervix
Setarum per damna nitet: tum lumine glauco
Albet aquosa acies: ac vultibus undique rasis,
Pro barba tenues perarantur pectine cristæ.

Quicquid sit, solis Francorum regibus fas fuisse comam alere, certum est, cum aliunde tùm vel ex iis, quæ de Regibus crinitis disserit Gregorius Turonensis *l. 2. cap. 9.* Ex adverso in Francia, occidentali quidem, plebi interdictam comam, donec demum Petri Lombardi, Parisiensium illius Episcopi quem Sententiarum magistrum

Theo-

Theologicæ ſcholæ appellitant, interceſſione, eam alendi licentia impetrata eſt, ſunt qui referant. Quanquam de Lombardo aliud longe narret Tilius, doctiſſimus utique rerum Francogallicarum ſcriptor, in Chronico ad annum 1160: *Lombardi*, inquiens, *Epiſcopi ſuaſu & auctoritate actum eſt, ut barbæ raderentur.* Id quod ſi eſt verum, forte ex ſacrâ ſuperſtitione quadam cœpit: paulatim tum ſerpente in vulgus de vini eucharistici μετεσία dogmate. Cæterùm ne quidem hoc aſſeveraverimus. At vero conſtat, Francorum capillitii tonſuram cœpiſſe demum poſt ævum Taciti. Forte quo tempore excuſſo Romano jugo in libertatem ſe vindicantes, Franci i. e. liberi, ut erant, & dici & haberi voluerunt, inſigni libertorum Romanorum ſibi uſurpato: quos capite tonſo fuiſſe & pileato notiſſimum eſt, ceu paulo etiam ante innuimus. Longe porrò alium fuiſſe cultum capillitii in gentibus Gothicis, & quidem ex lege publica, diſcere eſt ex Iornande. Memorat enim à Diceneo Legislatore Gothico alia inter etiam ſancitum, uti populus non aleret duntaxat cæſariem ſed etiam hinc appellaretur. *Reliquam* ait *gentem Capillatos*

dicere jussit: quod nomen Gothi pro magno suscipientes adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur. Et vero huc videtur respicere illa Theodorici Ostrogothorum Regis Epistola, quæ l. 4 Varior. Cassiodori epist. 49. ita inscribitur: *Universis provincialibus & Capillatis, defensoribus & curialibus Suavia consistentibus.*

Verum hæc fortassis sunt extra oleas, quod ajunt. Et verò fatemur, cultum capillorum non à natura sed populorum arbitrio, plærumque vano ac inepto, dependere. Redeundum itaq; nunc ad ea quæ circa pilos ipsi naturæ debentur. Igitur colore quidem pilorum Germanos olim promiscue omnes fuisse rutilo, clare Tacitus memorat. *Rutilæ*, inquit, *comæ*. Alibi in vita Agricolæ: *Rutilæ Caledoniam habitantium comæ & magni artus Germanicam originem asseverant.* Juvenalem jam ante non semel audivimus, Germanis tribuentem *flavam cæsariem*. Martialis item de omni promiscue Germania:

Germani veteres flavo olim capillo fuerunt.

Flava per ingentes surgit Germania partus.

De Suevis, quo nomine maxima olim Germanorum pars audiit, concinit Lucanus *l. 11*:

Fundat

Fundat ab extremo flavos Aquilone Suevos
Albis, & indomitum Rheni caput.

De Getis, seu Gothis potius, Hieronymus ad Lætam: *Getarum rutilus & flavus exercitus ecclesiarum circumfert tentoria.* Procopium jam audivimus, omnibus Gothis flavum crinem tribuentem. De Bissula, formosa Alemannica puella, inter alia multa sic Ausonius:

— Germana maneret
Ut facies, oculos cærula, flava comas.

Francorum reges *vertice flaventes* jam nobis cecinit Claudianus. Idem simpliciter de omnibus Francis, qui isthac ætate crediti iidem cum Sicambris:

Ante ducem nostrum flavam sparsere Sicambri
Cæsariem.

Libro item tertio de laudibus Stiliconis:

Illinc flavente Sicambri
Cæsarie, nigris hinc Mauri crinibus irent.

Pene de singulis gentibus Germanibus testimonia ex prisco ævo superant, ut non sit dubium, fuisse hoc universis commune, & quasi proprium. Hinc Antoninus Caracalla Cæsar, ut Germanicum habitum æmularetur, flavam capiti cæsa-

riem imposuit. Herodianus l. IV: κόμας τε τῇ κεφαλῇ ἐπετίθετο ξανθὰς καὶ εἰς κουρὰν τῶν Γερμανῶν ἠσκημένας. Sed & Romanæ matronæ flavum capillitium sibi à Germanis emerunt. Unde Ovidius:

Iam tibi captivos mittit Germania crines:
Culta triumphatæ munere gentis eris.

Rufi capilli proximi flavis.

Seneca *l. III. de ira cap.* XXVI. rufum crinem Germanis adscribit. *Non est*, inquiens, *Æthiopis inter suos insignitus color: nec rufus crinis & coactus in nodum apud Germanos. Vtrumque decet. Nihil in uno judicabis notabile aut fœdum, quod genti suæ publicum est.* Hunc ergo si audimus, rufus crinis æque vulgaris olim Germanis fuit atque niger Æthiopibus. Martialis in apophoretis epigrammate CLXXIV, cui lemma est persona Germanica:

Sum figuli lusus rufi persona Batavi.
Quæ tu derides hæc timet ora puer.

Saltim itaque Batavi olim rufo capillo, teste Martiali. Jam vero paulo ante Vitruvium adduximus, *rufum* capillum adscribentem omnibus septemtrionum populis. Quamvis autem videri possint præclari illi scriptores diversa tradere,

dere, non est tamen quod turbemur, quum voces illæ promiscue soleant accipi de coloribus leviter tantum gradu quodam differentibus. Quod plurimis testimoniis jam tum alii ostenderunt, estque vulgò satis notum, nec hujus instituti probare: etsi id fortasse quis exigat.

Non est etiam quod existimes, colorem hunc pilorum aliis quoque olim vicinis gentibus familiarem fuisse. De Gallis fateor possit cui fieri verisimile, legenti illa Tertulliani ex *libro de cult.* excerpta: *Pudet fœminas nationis suæ, quod non Germanæ aut Gallæ procreatæ sint, ita patriam capillo transferunt:* Aut potius Claudiani illud :

Flavum capillitium Gallis omnibus non fuisse olim in usu.

Inde truces flavo comitantur vertice Galli.

At vero illa quidem neminem merito moveant: cum interiorem Rheni ripam, adeoque eximiam Galliæ partẽ, qui jam tum coluerunt, Germanicæ fuerint originis, etsi soli natione Gallis accenserentur. Hos igitur Germano-gallos, ut ita loquar, itidem flavo fuisse pilo, non dubito: & de his commode queunt illa Tertulliani & Claudiani intelligi. Sane si Gallis omnibus promiscue fuisset flavum capillitium perinde ut Germanis, non profecto ab optimis auctoribus præcipuæ

dotis

dotis nomine potuisset Germanis adscribi. Cæterum de his satis.

Hodie habituscorporum à prisco plurimū mutavit.

ID velim quisque animo suo jam perpendat, num ea, quam olim fuisse rationem corporum Germanorum modò retulimus, hodieque sit superstes. Num hodie verè quis dixerit, de omnibus Germanis, vel iis tantùm qui Germanica lingua & institutis utuntur, (ne nunc tangamus qui in Italorum, Gallorum, Hispanorum, Britannorum mores transiere, patria terra relicta) num, inquio, vel de his solis vere dixeris: *habitus corporum idem omnibus*: aut, *natura est omnibus una?* Num hodie vel omnes vel plærique Germanorum septipedali proceritate? Num hodie præstant insigni corporis candore? Utrum omnibus pili recti & flavi? An saltim pleriq; cæsiis oculis? Equidem, non minus nos atq; alios populos vicinos habitu multum inter nos differre, arbitror; quantum sane me oculi docent. Proceri forte plures in Germania quàm in Gallia, Hispania, Italia: candidi quoque plures & rufi & χαρoποὶ hìc quam terrarum alibi. In nonnullis tamen Germaniæ nationibus breves nigri & crispi alios illos numero longe antecedunt.

Pro-

Profecto si staturam aut colorem videas, longe plurimos sub Pyreneo aut Apennino natos potius jures, quam inter Hercynios saltus aut ad Rheni atque Albis flumina.

Caussa diversi habitus prisci & novi difficilis explicatu, nec hactenus prodita.

Quæ causa vero, dixeris, tantæ ab antiquo mutationis, tantæque hodie varietatis? Ego sane fateor, malle me aliorum heic sententiam audire quam meam promere. Verùm hactenus quidem pene frustra fui: quoniam nemo sese mihi quidem obtulit, qui isthuc data opera quærendum susceperit; semina tamen, ut ita dicam reperi, passim in variis scriptis sparsa recti, nisi fallor, sensus. Itaque licebit nunc fortassis aperire paucis cogitationes nostras, non in comparationem tamen curæ & ingenii aliorum, sed donec meliora illi docuerint. Neq; enim dubito, nostris hisce conatibus alios ad prodendam veritatem excitatum iri.

I. UNIFORMIS PRISCÆ CORPORVM SIMILITVDINIS CAVSSA non est aëris temperies.

Igitur, ut ordine singula attingamus, similitudinis quidem illius quæ olim fuit in corporum habitu originem, secutus Hippocratem, deduxeris forte ab æquabili regionis temperie. Is enim eximio illo opusculo quod *de Aëre, aquis & locis* inscripsit, ut omnia quæ ad formas

D & mo-

& mores hominum attinent cœli temperamento potissimum adscribit, ita Ægyptiorum omnium & Scytharum inter sese æqualitatem haud alicunde quam à regionum illa simili undique natura proficisci docet. *Reliquum enim in Europa hominum genus cum magnitudine tum forma inter se esse dissimile, propter magnas & crebras anni tempestatum mutationes.* Verùm quod maximi viri pace dixerimus, nimis ille multum aëri & aquis attribuere videtur. Enimvero semina etiam animalium, adeoque & hominum, à cœli conditione nonnihil pati, id quod Hippocrates causatur, non equidem negaverim. Attamen non perinde in his cœlum valet atque in plantis: sed longe imbecillior ejus heîc vis est. Id quod usus ostendit. Neque in Germania eadem est regionum omnium ratio, sed multum diversa: perinde ut nec Scythia olim nec Ægyptus omnibus fuit partibus sibi similis. Quod si porro à cœlo olim fuit isthæc corporum similitudo, illa superesset hodieque, cum utique non sit mutata à pristino cœli conditio. Imo vero debuisset jam olim eadem, quæ est hodie, corporum disparitas fuisse, si Hippocratem audimus:

audimus: quandoquidem jam tum olim tempestatum aëris in Germania magna fuit semper diversitas.

Verum admirandæ illius quæ olim fuit Germanicarum formarum similitudinis causam gravem, haud paulo rectius, meo judicio, Cornelius Tacitus indicavit. *Ipse*, inquit, *eorum opinionibus accedo, qui Germaniæ populos nullis aliarum nationum connubiis infectos, propriam, & sinceram, & tantum sui similem gentem exstitisse arbitrantur: unde habitus quoque corporum, quanquam in tanto hominum numero, idem omnibus.* De Britannis idem: *Britanniam qui mortales initio incoluerint, indigenæ an advecti, ut inter barbaros, parum compertum: habitus corporum varii, atque ex eo argumenta.* Magna sane ejusdem originis ad paritatem corporum vis est; parentum naturam plærumque liberis referentibus, præsertim si & parens uterque haud dispari fuerint ingenio, nec in avis aut atavis multum dissimile sit deprehensum.

Rectius illa tribui potest origini impermistæ gentis omnis Germanicæ.

Et vero, quâ fuerunt ferocia majores, in aliarum gentium connubia non transierunt, nisi postquam pars à Romanis victa in longinquas

Connubijs exterarum gentium mutavit corporum paritas.

terras militiæ ergo protracta eſt; aut ipſi extera petierunt, & in vicinia per Romanas colonias morum feritas nonnihil eſt correcta. Ita ſane jam ante hos mille ſexcentos annos Vbij cum Romanis per connubia ſociati ſunt, quod ipſi teſtantur apud Tacitum *libro Hiſtoriarum quarto.* Similia paulatim plurima contigiſſe, ad Rhenum & Danubium præcipue, copioſo Romano milite flumina illa à Julij Cæſaris ætate ad Valentinianum tertium uſque per annos quingentos amplius tenente, imo longe plurimis Romanorum in ſervitutem per mediam Germaniam abductis, nullum eſt dubium. Vt igitur olim ex pari connubio idem habitus, quidni ex diſpari diſpar ſenſim invaluerit?

Vetus corporum uniformis ratio potiſſimum fuit ab identitate victus: & nova habitus diſſimilitudo ab hodierna vitæ varietate.

Cæterum hâc cauſa, quamvis gravi, mirum ſi non majus momentum in utramque partem attulerit tota vitæ ratio, ut majoribus eadem, ita poſteris maxime varia. Enimvero corporis omnis naturam indolemque formari quaſi à victu cæteraque vivendi ratione, tanquam certum exploratumq; habeo. Eſt vero & pòſt aliquid hac de re iterum loquendum. Jam autem qui antiquæ profecto Germaniæ mores nobis deſcri-

descripsere, neminem videas vivendi aliquod discrimen, quod sit dignum memoratu, servis & dominis, pauperibus & opulentis, vel integris seorsim nationibus, attribuere. Diserte Tacitus: *dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas: inter eadem pecora, in eadem humo, degunt, donec ætas separet ingenuos, virtus agnoscat.* Eundem sane victum, laboresque eosdem, Germanis promiscue omnibus prisci adscribunt. Quæ nunc quanta sunt varietate, quanto distant discrimine! Cibus hodie quam multiplex singulis Germaniæ nationibus! Potus quam diversus! Alijs nempe vinum idque itidem indolis dissimillimæ, alijs cerevisiam nec illam unius notæ, alijs aquam, alijs lac potantibus. Vita ipsa quam varijs hodie studijs agitur & corporum exercitijs! Nonnullis scilicet in otio torpescentibus, alii durissimo labore indies corpus defatigant, aut agrum colentes, aut navigantes ad Seres & Indos usque, aut multis modis aliis. Et miremur hodie Germanicorum corporum varios habitus?

Nec tamen nuper demum ab illâ uniformi vita majoribus suetâ abire cæpit, sed jam tum à plu-

Ea ab aliquot seculis inductæ corporum diversitas corrigi hodie nequit.

à plurimis seculis; præcipue ex quo barbari mores Christianâ pietate imbuti nonnihil sunt & mitigati. Unà enim cum pietatis doctrinâ luxuria succrevit & avaritia, vetera pacis & otii mala: unde diversissimas longe vivendi rationes, cupiditati suæ quiq; indulgentes, pene singuli sibi elegerunt. Habitus inde corporum, ex vita & misto connubio primum variegatus, jam quasi in hereditatem venit: ut etiamsi ad priscam vivendi æqualitatem rediremus, par tamen forma recuperari nequeat: contractâ jamdudum ea diversitate corporum, quam in unum ordinem redigere vicissim est impossibile.

II. DE VETERIS PROCERITATIS ET HODIERNÆ BREVITATIS CAVSSIS. Occulta inclinatione quæ olim magna sensim decrescunt, ex sententia Stoicorum Epicureorum & AEgyptiorũ.

Ejus igitur, quod primo loco diximus de Germanorum corporum habitu dignum esse notatu, caussæ hæ quidem sunt. Ad reliqua nunc pergendum. Cæterùm quid majoribus eximiam promiscue proceritatem conciliaverit, quidque post hæc multos contraxerit in brevitatem, videtur difficilius explicatu. Neque vero desunt, qui hujus quicquid fieri solet ipsi cœlo imputent: cujus occulta inclinatione sensim decrescere corpora, multo ipsis quoque vitæ annis detracto. Quorum rationibus & Stoici o-

ci olim faviſſe videntur & Epicuri aſſeclæ. Hi tamen non cœlum duntaxat, ſed & quicquid hujus mundi reliquum eſt, tractu temporis in ſenium prolabi, viribus omnibus deficientibus. exiſtimavere. Hoc enim eſt quod canit unicus Epicureæ ſcholæ vates Lucretius:

Jamq́; adeo effæta eſt ætas, effætaq́; tellus
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
Secla, deditq́; ferarum ingentia corpora partu.

Stoici ſuum mundi annum magnum cauſantur; eas enim toti orbi, vertentibus longis ſiderum intervallis, viciſſitudines, quæ ſolis annuo decurſu veniunt, imminere, & nunc quidem dudum in æſtatem omnia excurrere, cujus flammis tandem ſint exarſura, quomodo olim aquarum diluvione perierunt; interea æſtu ſenſim corpora exareſcere, ut in veterem proceritatem aſſurgere amplius nequeant. Quam doctrinam fortaſſis illi Stoici non tam ſuo ingenio, quàm antiquiſſimis Ægyptijs debuerunt; nam & hos paria pene docuiſſe, ex jis quæ Julius Maternus Firmicus *l.3. Matheſ.c.2.* diſſeruit, haud difficulter collegeris.

Quam-

Illa senten-
tia falsò cõ-
vincitur.

Quamvis vero ſubtiliter & ingenioſe excogitata hæc videantur, nec difficulter multitudinis impetrent aſſenſum, etiam agricolis, defatigatum ævum & ſolum effœtum benignitate priſtina non reſpondere ſpei & impenſo labori, vulgo conquerentibus; multum tamen nihil non horum à veritate abeſſe, certum habeo. Quod ſi enim quæ fuerit præceps aut cœli aut totius mundi inclinatio, proderet utique illam non unum hominum genus, ſed ipſa hæc omnis rerum natura non illâ eſſet vegetâ facie quâ antehac: tardius ſane nunc ſidera curſum abſolverent: etiam pecus omne & quicquid eſt animantium plantarumque exilius crearetur. At ſidera quidem viam ſuam emetiri curſu conſtante non minus atque antehac, compertiſſimum adeo eſt, ut motum illorum, perinde uti olim, nos etiam queamus in futurum prædicere. Nec ſtirpes nunc aut animantium genera quidquam priſtini perdidiſſe, ex antiquiſſimis commentarijs, ante hos bis mille amplius annos exaratis, manifeſtum eſt. Neque eſt quod moremur ruſticorum querimonias: utpote quas mille ſexcentis abhinc annis jam repulerit prudenter & ſolide

Junius

Junius Columella, omnis agricolationis consultissimus artifex, scite *l. 11. c. 1.* concludens disputationem hanc: *non igitur fatigatione, quemadmodum plurimi crediderunt, nec senio, sed nostrâ scilicet inertiâ minus benigne nobis arva respondent; licet enim majorem fructum percipere, si frequenti & tempestiva & modica stercoratione terra refoveatur.* Porrò quod si mundi aut cœli vitio ab antiqua magnitudine deficiant homines, non hi aut illi sed omnes pariter decrementum istud paterentur. Quin omnes hodie eâdem essemus longitudine, non minus atque à mundi origine pari distamus intervallo. Neque vero si dixeris, etiam alijs de causis contrahi corpora, adeoque non esse necessarium, ut par omnium sit conditio, non prodis & falsi suspectam reddis tuam philosophiam, quæ paulo ante unico cœli & mundi senio accepta omnia referebat.

Est autem fortassis nec illud verum, genus omne humanum contractiore nunc magnitudine esse. Si sane ab eo tempore quo paucis exceptis cuncta pene undis deleta sunt, rationem ineas. Nec enim priora illa decernere est, deficientibus monumentis ac testimonijs, unde in

Omne humanum genus nunc solito esse brevius, nō potest probari, etiā multis id fuerit visum.

alterutram partem possimus institui & adjuvari. Non me latet secus alijs, & jam olim & nunc placuisse. Plinius sane diserte contrait: *in plenum autem, cuncto mortalium generi minorem indies staturam fieri propemodum observatur.* Solinus item scribit: *corruptam degeneri successione subolem nostri temporis per nascentium detrimenta decus veteris proceritudinis prodidisse.* De suo ævo addit: *quis enim jam ævo isto non minor parentibus suis nascitur?* Ejusdem sententiæ est Phlegon Trallianus, quantum liquet ex *libri de mirabilibus capite quinto decimo.* Imo omnibus hisce longe antiquior Homerus *opinatus est* (verbis utar Gellij l. III cap. X) *vastiora prolixiorąq; fuisse corpora antiquorum hominum, & nunc, quasi jam mundo senescente, rerum atq; hominum detrimenta esse.* Quem imitatus est Virgilius de Turno canens:

Nec plura effatus saxum circumspicit ingens,
Saxum antiquum ingens, campo qui forte jacebat
Limes agro positus litem ut discerneret arvis.
Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Juvenalis item in eandem scribens sententiam:

—nec

— *nec hunc lapidem, quali se Turnus & Ajax*
Et quo Tydides percussit pondere coxam
Æneæ, sed quem valeant emittere dextræ
Illis dissimiles, & nostro tempore natæ.
Nam genus hoc vivo jam decrescebat Homero.
Terra malos homines nunc educat atq; pusillos.

Ita illi. Quibus equidem non recusem accedere, si de plurimis non autem omnibus populis sua accepta velint. Nam & Germanos nostros defecisse multùm à majorum formâ, certum est, idque cur acciderit jam quærimus. Sed & *Gallis plerumq; præ magnitudine corporum suorum, brevitatem Romanam contemptui fuisse*, testis est Cæsar: quibus hodie sane nulla est causa quare aliorum exilitatem despiciant. Græcos quoque decrevisse haud negaverim: & de solis illis fortasse locutus est Homerus. A quo tamen, ut & Virgilio, fabulosa professis, non est cur veri auctoritatem exigamus. Quosdam populos decrevisse; certum est.

Imo, in universum plures olim gigantea fuisse prolixitate quam hodie, credo equidem cum rerum indicijs quamplurimis, tum sacrorum codicum aliorumque priscorum & recentiorum non uni testimonio. Nec enim ausim Olim plures gigantea magnitudine quā hodie.

ego refragari iis, quæ de mirâ ossium humanorum, nudatis per terræmotus imbres diluvia sepulchris, passim gentium repertorum magnitudine, Plinius *l. 7. c. 16.* Phlegon Trallianus *l. de mirabil. c. 9.* Pausanias *in Laconicis & 1. Eliacor.* Philostratus *in Heroicis.* Solinus *cap. 1. & 13.* Augustinus *l. 15. de Civit. Dei cap. 9.* & seorsim de ossibus giganteis filiorum Enakin suo adhuc ævo Hebrone monstratis Josephus *l. 5. ἀρχαιολ. c. 2.* ex veteribus; ex novitijs Acosta *Histor. Americanæ l. 7. c. 3.* Fabius Columna *in dissertatione de glossopetris*, Simon Majolus *colloquio 11.* Baptista Fulgosus *l. 1. c. 2. & 6.* Thomas Fazellus *l. 1. Histor. Siculæ*, & alij complures prodiderunt. Nec tamen sum nescius, ingentium belluarum ossa pro humanis frequenter jum tum olim esse ostentata, unde Suetonius dixerit (verè an falsò jam non disputo) *in Augusto c. 72.* fuisse *Capreis immanium belluarum ferarumq; membra prægrandia, quæ dicuntur gigantum ossa.* Multo minus ignoro, mirabilium narrationes parum sæpe habere ex vero. Nec tamen dicam, sive naturæ, quod Theophrasto Eresio & Georgio Agricolæ magnis sane viris, (ne de alijs, ut Plinio Goropio

& simi-

& similibus, dicam,) visum est, sive interdum & geniorum, (quod tamen vero similius videatur) lusu in similitudinem membrorum humanorum brutorumque multa ex terra & lapidibus fingi, anima tamen omni destituta. Et verò istius forte sequioris generis fuere, quæ inepte Teutobochi Cimbri nomine in Gallia pridem sunt circumlata. Nec enim vero sunt absimilia quæ produxit Gassendus, *libro de vita Peireskii.*

Quomodo autem cunque isthæc sese habeant, hinc quidem colligere non est, omne prorsus mortale genus pleniore quondam fuisse incremento; non magis, atque omnes tum gigantea forma eminuisse. Certe complures hodieque alit Germania hæc nostra, qui nihilo sunt inferiores eâ magnitudine quam in majoribus admirati sunt Romani, timuerunt Galli. Superesse & nunc integrum populum immani corporum vastitate, ad Magellanici freti littus Septentrionale, testantur nostri ævi monumenta. Sed & quæ superant vetustissima regum & vatum, per Palæstinam præcipue, sepulchra, illa item à priscis Ægyptijs ante mille amplius annos condita & usque huc asservata defuncto-

Omnes omnino homines prolixiore quondam fuisse statura, ex quorundā proceritate colligi non potest.

rum corpora, porticus demum & ostia antiquissima (qualia utique sunt illa Ægyptiarum pyramidum,) in universum quidem nihil memorabile staturæ omni veteri intra proximos aliquot mille annos esse detractum, liquidò ostendunt.

Cœli vel naturæ vitio non corripiuntur indies corpora.

Largiamur vero, omnes in universum mortales, ut origini rerum fuere propiores, ita nostri seculi corporibus exstitisse: senio tamen vel cœli vel naturæ corripi indies formam, pernegamus. Quantuli enim sint hodie Itali, quorum brevitas jam prope mille abhinc & septingentos annos vicinæ Celticæ fuit despectui? Illi vero nihil decrementi tanto ævi spacio passi sunt. Imo celsos hodie & amplos Africum cœlum generat: olim parvos dabat atque exiles, quod testatur Silij Italici sententia:

Princeps signa tulit Tyria Carthagine pubes,
Membra levis, celsiq; decus fraudata superbum
Corporis.

Asiaticum quoque cœlum alit hodie insigni proceritudine populos, quos olim fuisse infra Germanos, jam certum fecimus. Usque adeo remotum est à vero, cœli vitio sensim decerpi pristinam corporum excelsitatem.

Et

Et vero quæ de magno anno ejusque ἐκπυρώσει Stoici adferunt, ridicula plane sunt. Ut mirari subeat, Plinium Epicureum quoque erupisse in hæc verba: *raros patribus proceriores, consumente ubertatem seminum exustione, in cujus vices nunc vergat ævum.* Ut enim præteream, nullis argumentis isthæc fingi; si procedit hic orbis in æstus illos, tepescerent magis magisque hyemes & arderent æstates. Atqui nos illas perinde gelu & nivibus graves atque nostri majores, has itidem minus justo æstuosas sæpe magno malo nostro experimur. Nec pluviæ nunc quam olim rariores, diluvia etiam aquarum nimium frequenter intercipiunt fortunam. Quantulum vero inest humoris plantarum & animalium minutis seminibus, ut tot seculorum occultâ tabe non sit penitus absumtum? Jamdudum ipsam corporum proceritatem defecisse omnem oportuit, non staturam. Incendio tandem omnia hæc peritura novimus; at momento, at Dei arbitrio, non in vices illas ipso provehente se mundo. Donec sane Deo erit visum, generabilis erit hic sol; nulla etiam ille minabitur incendia subjectæ telluri.

Stoicorũ de magno anno, ejusque exustione commenta rejiciuntur.

Vicina

Proceritas & brevitas corporum non dependet ab aëris varia conditione.

Vicina nonnihil Stoicorum commento magni Hippocratis ratio est, libro *de Aëre, aquis & locis* proposita. Ita enim fere auctor ille, ceu jam ante vidimus, disserit; quasi corporum indoles omnis & conditio ab aëris, qui pro terrarum tractu & plagis varius est, statu & temperie unicè sit suspensa. Quem imitatus Plinius in eandem sententiam multa *cap.* CXXVIII. *lib.* II. locutus, Æthiopiæ pariter & septemtrionali plagæ proceritatem corporum tribuit: *illic* inquiens, *ignium nisu, hic humoris alimento: medio vero, terræ salubris utrinque mixtura fertilis ad omnia, modicus corporum habitus.* Imo jam ante Plinium Aristoteles, sive quis alius operis Problematici (est enim ex varijs illud contonibus veterum Peripateticorum consutum) collector, decimæquartæ sectionis octavo problemate scripsit de iis qui frigidam & fervidam plagam incolunt: *μεγάλοι δὲ ἄμφω εἰσίν· οἱ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχροῖς διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς σύμφυτον θερμότητα· ἐν δὲ τοῖς θερμοῖς διὰ τὴν ἐν τῷ τόπῳ· ἐν γὰρ τοῖς θερμοῖς καὶ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ αὐξάνονται· τὸ δὲ ψῦχος πλητικὸν ἐστιν. ἅτε οὖν, τῶν μὲν ἐν αὐτοῖς ἐχόντων τὴν ἀρχὴν τῆς αὐξήσεως σφοδρὰν, τῶν δὲ οὐ κωλυομένων ὑπὸ τῆς ἔξωθεν ψυχρότητος, εἰκότως*

ἐπὶ

ἐπὶ πολὺ τὴν αὔξησιν ἐπιδέχονται. *Utrique autem proceri sunt: illi quidem in locis frigidis ob innatum internum calorem, hi vero in locis calidis ob calorem ipsiusmet loci. In calidis enim locis crescunt etiam vi caloris. Frigus autem calorem cohibet. Igitur cum alteri quidem principium augendi inter se contineant vehemens, alteri non prohibeantur ullo externo frigore, merito utrique plenius incrementum consequuntur.* Hoc etiam ille. Quod ipsum si est verum, multum sane mutaverit Germanicus aër necessum est, ut qui olim proceros omnes nunc breves plurimos progeneret. Verùm, quod pace tantorum dixerim virorum: qui quidē totis plagis habitus corporum dividunt, næ illi leviter orbem hunc terrarum oculis & cogitatione transmittunt. Ecquid enim notius, in pari plaga, in eodē tractu, insignia esse corporum discrimina? Quin imo nihil est certius notiusve, quam una in provincia, imò una in urbe, maximā reperiri diversitatem. Et verò si ab aëre isthæc proficiscuntur, quidni aliorum animaliū & hominis par sit conditio? Auctus sane corporum & his & illis ab unâ est eademq; causâ. At quo tempore Germania homines dedit procerissimos,

rissimos, eadem aluit *pecora plerumq; improcera*, teste Tacito: *ne armentis quidem suus fuit honor aut gloria frontis*. Cæsar *l.* IV scribit, *jumenta ta apud Germanos parva fuisse atq; deformia*. Nunc homines multum solito sunt breviores, jumenta quibusdam in Germaniæ tractibus magnitudine sua passim provocant alias mundi partes. Utque dixeris mutatâ cœli facie hæc evenire, etiam hominibus incrementi aliquid oportuit accessisse non minus ac brutis, aut his aut illis aliquid decerptum. Par enim omnium est ratio. Alium porro omni Germaniæ nunc aërem esse, cui fiet verisimile? Quæ fœda olim terra, quæ tristis, illa cultu quidem satis elegans hodie reddita est: nec sylvarum amplius ea solitudo est, nec paludum viarumque superest informitas. Itaque hac re mitigatum nonnihil ipsummet etiam aërem, ut fieri solet, (namque & Avernum succisis arboribus, Servio teste, amænum reddidit Cæsar Augustus) haud negaverim. Quoniam ipsa autem sidera & montes & flumina nihil abeunt a pristino, ab his autem fluit magnam partem aëris ratio, ecquis non videt, si quæ facta est mutatio, levem illam esse; non

idoneam

idoneam certe, quæ uſque adeo corripiat humana corpora? *Frugiferarum arborum impatiens terra:* ſcripſit quidem olim Tacitus: at vero ſi de ficu & olea locutus eſt, ne quidem nunc mutavit quidquam; ſi de vite & pomis mitibus, ſolo cultu didicit pòſt tellus hæc ferre, non aëris nova aliqua clementia. Cœli eadem eſt quæ olim aſperitas, ſi contendas cum Græciæ, Italiæ, & Hiſpaniæ caloribus, & in univerſum æſtimes rem Germanicam. Quod fieri par eſt, & fecere Romani ſcriptores ac Græci, à quibus veterum rerum memoriam accepimus. Quod ſi porro à cœlo uſque corporum forma eſt arceſſenda, debuerunt utique non illi qui extremæ, ſed qui mediæ cœli plagæ ſubjacent præ alijs eminere. Heic enim omnia caloris atque humiditatis pari virtute & ubertate gaudere dixeris: quo ad incrementum nihil eſt efficacius. Ex adverſo, ut in gelidâ regione humiditatis ſit affatim, obſtabit auctui caloris defectus: in æſtuoſa eundem ſiccitas prohibebit. Neque verò hoc non attendit Hippocrates noſter. Hinc enim ad ſeptentriones vivere homines pallore ac macie deformes, & Aſiam pulcriora omnia & majora

gignere quam Europam, in ipsa Asia illam cumprimis regionem, quæ in medio calidi & frigidi quasi spatio sita est, producere formæ ac magnitudinis eximiæ corpora, pronunciavit. Quod à Pliniana philosophia permultum est semotum; non minus atque Hippocraticum illud pronunciatum ex toto verum non est. Contra Plinium autem seorsim facit & hoc, quod Samojedæ, septemtrionalium in Europa hodie ultimi, postremi item Americanorum plærique saltim, pusillo omnes corpore sint, vix quatuor pedum altitudine; accolæ etiam Magellanici freti australes pusilli, septemtrionales proceri ab ijs qui fretum illud emensi sunt prodantur; quod porro breves etiam Arabes sint teste Bellonio, ut & qui ad promontorium habitant Bonæ spei, quem locum validissime sol torret. Ne opus sit antiquas de Indorum sive Thracum pygmæis fabulas (liceat ita loqui, pace magni Aristotelis, longe secus pronunciantis in suo octavo Animalum historiæ libro) commemorare.

Aëris vi ad corporis incrementum plus facit pa-

Nos aëris & cœli vim etiam ipsimet agnoscimus facere non leviter ad corporis naturam omnem, adeoque & auctum; multa autem esse

 & pro-

& propiora & longe fortiora arbitramur, quibus rectius & jure majori oporteat isthæc referre accepta. Sunt autem, ut summatim dicamus, partim in parentibus illa partim in primæ ætatis educatione posita. Scilicet ut stirpes magnitudinem suam, ac si quod est felicius incrementum, debent ante omnia generosæ seminum virtuti, inde largæ humiditati quæ in alimentum cedit, & benigno calori humoris illam luxuriem edomare ac concoquere apto; eædem autē si effœto semine genitæ aut solum nactæ fuerint vel aridum, vel salsum, vel frigidius, maligne admodum proveniunt, & in humilem formam vix exsurgunt: ita & in animantium genere lætissime omnium adolescunt, quibus & parentes robore insignes, & primâ ætate victus ratio calore atque eximia humiditate dives nullisque infracta laboribus obtigere: quorum utrumque aut etiam unum si desit, frustra speciosum aliquod corporis decus expectaveris.

rentũ conditio & prima educatio.

Sive autem antiquas sive novas Germanicæ vitæ res intueare, haud sane difficile amplius fuerit, ab his principijs causas & rationem cum prisci tum novi habitus arcessere. Erit id cuivis

perſpicuum, ubi ſingula, quæ huc faciunt, excuſſerimus.

Sera Venus parentum apud priſcos Germanos multum juvit ad robur corporis liberorum.

Atque circa parentes quidem id cumprimis notatu dignum olim fuiſſe arbitramur, quod Tacitus memorat: *Sera juvenum Venus eoque inexhauſta pubertas; nec virgines feſtinantur: eadem juventa: ſimilis proceritas: pares validiq; miſcentur.* Idem vero & Julio eſt Cæſari proditum: *Qui diutiſſime impuberes permanſerunt maximam inter ſuos ferunt laudem. Intra annum vero vigeſimum fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſſimis habent rebus.* Diſcere autem hinc omnino eſt, primum illud: non niſi ex robuſtis jam & ætatis plenæ parentibus quenquam majorum eſſe genitum: quod ad corporis proceritatem conſequendam facit profecto in natis plurimum. Non præteriit vero hoc ipſum & Cornelium Tacitum; quippe qui ſtatim ſubjungat: *ac robora parentum liberi referunt.* Sed & jamdudum ante hunc id viderat is, quem nihil pene fugit ejus quod humanæ eſt menti hiſce in rebus pervium, Ariſtoteles: eoque optimam rempubl. conſtituturus, connubia adoleſcentum cum alijs de cauſis, tum ob liberorum imbecillitatem

tem damnavit. Sermo viri incomparabilis plane aureus est. ἐςι δ' τῶν νέων συνδυασμὸς φαῦλος πρὸς τεκνοποιίαν· ἐν γὰρ πᾶσι ζώοις ἀτελῆ τὰ τῶν νέων ἔγγονα καὶ θηλυτόκα μᾶλλον καὶ μικρὰ τὴν μορφήν ὥστ' ἀναγκαῖον ταὐτὸ τοῦτο συμβαίνειν καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων· τεκμήριον δέ· ἐν ὅσαις γὰρ τῶν πόλεων ἐπιχωριάζεται τὸ νέους συζευγνύναι καὶ νέας, ἀτελεῖς καὶ μικροὶ τὰ σώματά εἰσιν. *Est autem adolescentulorum conjunctio ad liberorum procreationem inepta. nam in omnibus animantibus adolescentium fœtus imperfecti sunt, & fœminæ eduntur potius quam mares, & brevi corporis figura: quare necessario idem hoc etiam in hominibus evenit. Cui rei id argumento est, quod in quibuscunq; civitatibus hoc in more positum est, ut adolescentes cum puellis adolescentulis matrimonio jungantur, imperfectis & brevibus corporibus præditi sint.* In eandem sententiam disserit idem vir maximus, *quincto Historiæ animal. libro cap.* XIV. Nec vero aliud in mente olim fuit Agamemnoni in *Troadibus* Senecæ, ubi Pyrrho convitium dicturus inquit:

Ex virginis concepte furtivo stupro,
Et ex Achille nate sed nondum viro.

Discere porrò ex ijs Taciti ac Cæsaris testimonijs,

nijs, paulo ante in medium prolatis, licet, natos olim omnes ex parentibus *inexhaustæ pubertatis*, non per Venerem ſcilicet prima ætate fracta.

In univerſum caſte quondam vixerunt Germani.

Iidem vero teſtantur, aliàs etiam omni in vita continentiæ & caſtitatis laudem maximam majores commeritos. Diſerte Tacitus: *Severa illic matrimonia; nec ullam morum partem magis laudaveris. nam prope ſoli barbarorum ſingulis uxoribus contenti ſunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine, ſed ob nobilitatem plurimis nuptiis ambiuntur.* Idem: *Pauciſſima in tam numeroſa gente adulteria: quorum pœna præſens & maritis permiſſa.* Præclare idem: *Nemo illic vitia ridet, nec corrumpere & corrumpi ſeculum vocatur.* Diu pòſt laus hæc continentiæ quaſi propria manſit gentium Germanicarum; utpote quam ne quidem ſeculo quinto, jam victores Romanarum provinciarum, medio in luxu corruperint. quod æterno Vandalorum, Gothorum, Francorum & Saxonum præconijs proſequutus eſt vir ſanctiſſimus & ævi ſui Hieremias Salvianus, idque non uno loco ejus præclari operis quod de Gubernatione divinâ hodieque ſupereſt. Quin imo ipſos Saxones noſtros ciſmarinos Britannicis il-

cis illis suis in exemplum hoc nomine proponere, haud dubitavit seculo Christiano octavo Bonifacius. Operæ non est pretium alijs adductis soli facem, quod ajunt, fœnerari. Quis est vero qui nesciat, quantum & hæc parentum castitas adferat momenti ad robur liberorum & incrementum? Scilicet in rara Venere concoctius est semen, adeoque robustioribus generandis aptius; quod per libidinis indulgentiam aquescit propemodum & cruditate sua quasi evanescit. Ea sane unica de caussa numerosiore stirpe gaudet omnis pene septemtrio: deficit ex adverso proles ijs qui sive corporis temperie, sive consvetudine, sive cœli æstu, in Venerem proni exhauriunt vires seminum ante maturitatem.

Hinc ipsis quoque liberis robur & incrementum.

Non est instituti hujus multis exponere, quibus rebus effectum olim fuerit, ut castitas tum in morem adeo abierit gentis nostræ, bellicosæ cœteroquin & præ ferocia severas leges non audientis. Nec in difficili tamen est vel ex Tacito discere rationem non unam. De uxoribus ita ille loquitur: *ergo septa pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris, nullis conviviorum irritationibus corrupta: litterarum secreta viri pariter ac fæmina*

Caussa pudicæ maiorum vitæ.

mina

minæ ignorant. Inde vero jam intelligimus, defuisse majoribus illa fomenta, illa incitamenta, illa succendicula impuræ libidinis; quibus Romanorum aliorumque populorum mores indignùm quam fuerint infecti, imo penitus corrupti. Ad hoc vero accessisse ipsam corporum indolem, non potest latere, qui noverit, quantam hac in re vim habeat ingens proceritas, laxitas & humiditas carnis, frequens temulentia, cœlo minus æstuoso. Quin merito hanc corporum naturam forte dixeris primam continentiæ caussam: ita plerisque viventibus mortalium, ut hactenus verum sit, quod Galenus singulari libello minus aliàs recte adstruere est conatus, *mores sequi corporis temperamentum.*

Sed hæc hujus non sunt loci: satis est notasse, etiam illam parentum laudabilem abstinentiam profecisse ad auctum liberorum. Utpote quum hi nati fuerint plane concoctis seminibus: quod ad stirpium proceritatem facere in vulgus est cognitissimum.

Ratio prisca Vivendi multum juvit quondã ad pro-

Nisi autem admodum fallor, præter hæc haud parum ad insigne illud incrementum juvit, quod cum uterque parens itidem fuerit

eximia proceritudine, vitam illi omnem ita instituerint, ut primæ quidem liberorum constitutioni nihil potuerit deesse ad similem magnitudinem. Nimirum est quidem ita fere comparatum, ut, quod ille ait, ceritatem corporibus conciliandam.

Fortes creentur fortibus & bonis;
Sitq; in juvencis, sitve in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerent aquilæ columbam:

est tamen, ut ad patrum robur & longitudinem neutiquam assurgant filij, sed ut animo ita & corpore hi degenerent plurimum, non suo tamen sed parentum vitio, fractâ cumprimis seminum vi per morbos, sive aliunde, sive mala victus ratione enatos. In universum autem Germanos, ante illam connubiorum cum alijs brevioribus gentibus commistionem, præpolluisse corporum excelsitate, jam probatum est. Quod si vero credendum antiquis testimonijs, ne in vita quidem illi quidpiam temere commiserunt, quo plus justo aut exsiccata corpora illorum sint aut adusta aut refrigerata. Quali labe ad patrum semina quoque, ut fit, aut maternum sanguinem penetrante, non possunt non subsequi nascen-

tium detrimenta. Frustra sim, si ego coner hodie docere, quod vel tyrones norunt medicorum, vitijs corporum semina etiam infici, horum vero indolem in liberos propagari. Ne quidem arbitror opus esse, ut verbulo doceam, per alimenta, laborem, curas, ac similia, uberem corporum humiditatem plus justo absumi, subsequente sive calore sive frigiditate nimia ipsorummet etiam seminum, quorum utrumque infra patres prolem diminuat. Abunde enim & hoc in medicis commentarijs redditur manifestum.

Priscorum Germanorum corpora luxuriarunt calore & humiditate.

Majorum autem nostrorum corpora humiditate & calore perinde luxuriasse, & testimonijs & indicijs multis haud difficile est ostendere. Septemtrionalibus enim omnibus non dubitavit Flavius Vegetius copiosum sanguinem adscribere, ad quos utique pertinent Germani. Verba viri memoratu sunt digna. *Omnes nationes quæ vicinæ sunt soli, nimio calore siccatæ, amplius quidem sapere, sed minus habere sanguinis dicunt: ac propterea constantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia metuunt vulnera, qui se exiguum sanguinem habere noverunt. Contra septemtrionales populi, remoti à solis ardoribus in-*

consul-

consultiores quidem: sed tamen largo sanguine redundantes, sunt ad bella promptissimi. Hæc Vegetius. Sed illum forte deceptum dixeris: nec enim ego robur ejus quidem ratiocinationis, qua ex animositate colligitur sanguinis copia, laudaverim: nam & pauci sanguinis deprehendere est animosos, & timidos nonnunquam laborare ejus plenitudine. Multa tamen ad hoc alia ejus abundantis cum caloris tum humiditatis sunt signa reliqua. Saltim enim primam ætatem ijs bonis abundasse, luculente indicat ista corporis altitudo, in quam ætas isthæc tum succrevit. Jam vero illa communis omnium corporum fluxitas, illa sitis atque æstus impatientia, manifesto itidem indicant humoris quandam & caloris ubertatem. Neque enim in sudorem resolvi facilis est caro, nisi humore multo madeat: nec sitis quem magis urget, quam cui multa humiditas familiaris est. Sed abundans humiditas calore justo destituta affligit valetudinem. Ea tamen integrâ olim Germani valuere, quamdiu suis moribus suoq́ue aëri sunt relicti. Ut proinde non sit dubium, largum corporum humorem caliditate idonea fuisse sub-

actum. Huc sanè faciunt illa Taciti: *laboris atq; operum non eadem patientia: minimeque sitim æstumque tolerare assueverunt.* Idem libro Historiarum secundo scribit: *Jam Germanos, (quod genus militum apud hostes atrocissimum,) fluxis corporibus mutationem soli cœlique haud toleraturos.* Ejusdem libri fine legas: *Adjacentia Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora, fluminis aviditas & æstus impatientia labefecit.* In eandem sententiam de Cimbris, gente utique Germanica, Polyænus *l.* VIII. *Marius cum Cimbris conflicturus ex frigidis regionibus profectis, sciebat eos glaciem & nives ferre posse, calorem ac solem non item; æstu confectos plurimum sudorem cum spiritu emittere.* Eadem & de Gallicis antiquis corporibus notata Livio, Plutarcho, Paterculo, Polybio, alijs. Eleganter de illis *l.* V. *cap.* XVI. Paulus Orosius: *Incalescente sole fluxa Gallorum corpora in modum nivium distabuerunt.*

Luxuria illa humiditatis & caloris, olim profuit ad liberorum proceritatem.

Necverò est quod miremur eam corporum habitudinem: si videamus omnem vivendi rationem Germanis præcipue tum observatam. Fuit scilicet illa tota ad humidi calidique luxuriem quandam inducendam composita atque institu-

instituta: quod haud multo post illustrabitur. Quis ambigat vero, etiam hanc corporum indolem multum in generantibus valuisse ad procreandum eximiæ longitudinis liberos? Præterquam sane, quod seminijs hinc suum fuerit robur natum, à multo illo sanguine fœtus indubie ipso in materno utero largum nactus est alimentum: quod apprime Hercles ad auctum in tenera illa vita utile est.

In educandâ sobole itidem multa olim sunt observata, quibus generosa illa parentum virtus jam ante in prolem propagata non potuit non excitari, imo promoveri in majus. Eorum haud sane pauca animadvertit jam tum C. Jul. Cæsar, de Suevis, gente, illo tempore, Germanorum omniũ longe maxima & bellicosissima, utpote quum Suevorum communi nomine bona pars populorum Germaniæ olim venerit, in hæc verba loquens: *Neque multum frumento sed magnam partem lacte ac pecore vivunt: multumq; sunt in venationibus. Quæ res & cibi genere, & quotidianâ exercitatione, & libertate vitæ, (quod à pueris nullo officio aut disciplina assuefacti, nihil omnino contra voluntatem faciant) &* *vires*

Prisca liberorum educatio multum juvit ad corporum incrementa.

vires alit, & immani corporum magnitudine homines efficit. Idem *l.* VI de omnibus in universum Germanis ſcribit: *Qui diutiſsime impuberes permanſerunt, maximam inter ſuos ferunt laudem. hoc ali ſtaturam, ali hoc vires nervoſque confirmari putant. Intra annum vero vigeſimum fœminæ notitiam habuiſſe, in turpiſsimis habent rebus.* Fortaſſis & illud huc referendum, quod de Suevis ſeorſim memorat idem: *Vinum ad ſe omnino importari non ſinunt, quod ea re ad laborem ferendum remolleſcere homines atq; effæminari arbitrantur.* Forte & Tacitus aliquid huc faciens voluit indicare: *In omni domo,* inquiens, *nudi ac ſordidi, in hos artus in hæc corpora quæ miramur excreſcunt:* quaſi ſcilicet & nuditas illa & cultus neglectio juverit incrementum.

Educationis ad ſtaturam vis in plantis quoque & alius animalibus conſpicua eſt.

Enimvero permultum ad ſtaturam intereſt in utramque partem, quo modo quove victu adoleſcentia tranſigatur. Nec enim ſatis eſt, quod vulgo multis creditum, ut parentum ac ſeminum habeatur ratio: horum enim ut vitia emendationem, ita vires jacturam ab educatione ſæpius accipiunt. Quod luculente nos exemplo ſuo docent ſata. Quam frequenter enim vile

vile granum videas in lætissimum culmum soli cœlique felicitate adolescere? Quam sæpe ex adverso triticum optimum, quod ager aut tempestas non respondeat voto, sterili spica corrumpitur? Evenire idem & in jumentis nostris aliisq; animalibus usus docet familiaris. Sane & ipsamet illa evadere solâ curaturâ parentibus suis nunc meliora, nunc deteriora, notissimum est pecuariæ rei magistris. Ut ne quis miretur, idem de homine esse judicandum, & judicasse cum alios prudentes quosque, tum ipsos quoque majores nostros, quamvis in barbaris numeratos.

Et vero cum auctus corporum per complures primæ ætatis annos procedat, materiam suggerente cibo ac potu, quidni in facili fuerit, tanto intervallo temporis saltim ab alimento diversitatem aliquam alterutro modo crescentem ætatem capere? Nulla potest cui dubitatio hac in re superesse, qui noverit duo cumprimis esse necessaria ad omnem corporum accretionem, caloris nempe vim, &, si non omnium partium, saltim earum quæ corpus erigunt, cujusmodi sunt ossa, mollitiem quandam & lentitudinem. Ossa etenim quo diutius & amplius humiditate

Qua de caussâ tantum possit educatio.

ſuâ nativi ignis noſtri impetum ſequi idonea ſunt, eo felicius exſurgunt: ex adverſo ſi intempeſtive contrahant ſiccitatem, præ duritie nequeunt ultra extendi, eoq́ue infra quam oportet conſiſtit ſtatura. Ad illam vero ſive rigiditatem præmaturam, ſive ſatis longam oſſium ſequacitatem, non poſſunt profectò non primi illi anni cum victu tum reliqua omni vitâ plurimùm facere; utpote quum illa in corporibus quaquaverſum commutandis valeant unice.

Priſca ciborum ratio tota fuit ad corporis plenum nutrimentum compoſita.

Cæterum ita olim majores adoleſcentiam egiſſe, quaſi conſilio quodam corpora ſua humore pariter ac calore, illis maximis omnis proceritatis cauſis ac principijs, voluerint non imbuere tantùm ſed inſtruere, cum alia, tum vel illa doceant, quæ ex Cæſare & Tacito in medium protulimus. Enimvero ut ordine ſingula perluſtremus, principio utiq; alimentis ſiccis parum, humidis multum ſunt uſi: iiſq́ue non acribus, non ſalſis, non in alios ſapores conditis, ſed dulcibus & jucundis, qualia natura ipſa ſuppeditat teneris animalibus ad vires juxta & augmentum. Cæſaris verba erant: *non multum frumento ſed maximam partem lacte atq; pecore vivunt:*

vunt: Idem commentario VI scribit: *agricultura non student, majorq́; pars victus eorum in lacte & caseo & carne consistit.* In eandem sententiam Tacitus: *cibi simplices, agrestia poma, recens fera, & lac concretum.* Non ego cum Æthiopibus illis longævis, quorum Herodotus meminit, frumentum & panem stercus esse dixerim, atq́; idcirco ejus usum officere vitæ assenserim; memoriam tamen veterem repetentibus id pene apparet, omnes & annorum & staturæ longitudine eximios olim parciore frumento victitasse. Æthiopibus certe illis, qui Cambysis tempestate crediti mortalium *maximi* & *pulcerrimi*, pro cibo caro cocta fuit, pro potu lac: si fides habenda ijs quæ narrat Herodotus *lib. III.* Cyclopes quoque, interq́ue eos maxime immanem Polyphemum, lacte & carne non pane vixisse, in fabulis est Vlysseis apud Homerum. Eamq́ue ob causam de monstro illo fortassis inquit vates:

οὐδὲ ἐῴκει
Ἀνδρί γε σιτοφάγῳ.

De Britannis, quos forma Germanis fuisse pares accepimus, Cæsar com. V: *Interiôres plerique frumenta non serunt, sed lacte & carne vivunt.*

De Gallis, gente itidem procera l. iv. Strabo: *Cibus plerumq; cum lacte & carnibus omnis generis.* De iisdem apud Athenæum Posidonius l. iv cap. xliii. *Cibus est panis quidem paucus, at multæ carnes.* De Scythis in universum Herodotus l. iv: *Non ab aratro sed ex pecoribus vivunt.*

Frumentū parùm, lac plurimum nutrit & auget corpora.

Et sane minus suggeri à frugibus alimenti quam à lacte & carne, haud est dubitandum. Minus certe succi liquidi præbere plantarum semina apta sunt. Ne nunc dicam à sanguinis ingenio illa remotiora esse, cui lac plane ἀδελφὸν est καὶ συγγενὲς: quod dixisse olim Hippocratem, scribit Galenus l. xiv de us. part. c. iix. Scilicet tametsi lac non ex sanguine fiat jam perfecto, quasi ille tantùm *spiritu multo & calore exalbuerit,* ceu loquitur apud Gellium Phavorinus, (quod adversus vulgi sententiam alibi constituimus) sed potius rudi illi à ventriculo subacto succo, quem vulgo chylum appellamus, in venas tamen abrepto, par sit: certum tamen est, quicquid nonnulli dixerint, nullum alimentum aut in sanguinem promtius lacte converti, aut amplius alere. Quod vel natura quem admoneat, ut quæ in maximo animalium genere tenero fœtui

 & im-

& imbecilli tantùm de hoc alimento prospexit, quasi hoc solum ab illa etiam ætate subigi, & nativam debilitatem queat corrigere. Nec vero breviore tempore majus incrementum capiunt animantia, quam dum pascuntur hoc ex maternis uberibus educto succo. Quin videas præ alijs læte adolescere, quibus hoc cibo contigit diutius frui. Et sane, quemadmodum in illo quæ vivos pariunt fœtus animalium ordine & robustiora sunt multa & prolixiora, quàm in oviparis; ita illis solis benignum istud lactis alimentum concessum est, tanquam hoc maxime roboret & amplificet corpora Paulò ante audivimus, procerissimas gentium, Æthiopes, Cyclopes, Germanos, Britannos, Gallos, Scythas, plurimo olim lacte victitasse. Apud Homerum Getæ, Scythæ, Nomades, ab illius unico usu nomen invenere τῶν γαλακτοφάγων & γαλακτοπότων. Illas vero gentes robur suum, quo valuerunt, lacti debuisse potissimùm, etiam Aristoteles judicavit: eandem ob causam illud beatorum suorum civium pueritiæ commendans. Ipsa eruditissimorũ maximi verba merentur heic recitari. Γενομένων δὲ τῶν τέκνων, οἴεσθαι μεγάλην εἶναι διαφορὰν πρὸς τὴν

τῶν σωμάτων δύναμιν, τὴν τροφὴν, ὁποία τις ἂν ᾖ. φαίνεται δὲ διά τε τῶν ἄλλων ζώων ἐπισκοποῦσι, καὶ διὰ τῶν ἐθνῶν, οἷς ἐπιμελές ἐστιν εἰσάγειν τὴν πολεμικὴν ἕξιν, ἡ τοῦ γάλακτος πληθύουσα τροφὴ μάλιστα οἰκεία τοῖς σώμασιν. Filiis autem procreatis, magni referre ad vires corporis putandum est, quali cibo nutriantur. Sed & ex cæteris animantibus ac gentiũ consvetudine, quæ bellicæ habitudini semper student, si quis animadvertat, facile intelligat, lactis copiosum cibum corporibus esse convenientissimum. Hæc ille. Sicut robur autem, ita profecto & celsitudo corporum à lacte est. Ut proinde meritò inter causas ejus quæ in majoribus fuit proceritatis primo loco Julius Cæsar lac collocaverit. Non sane vel Aristomachus Atheniensis, olim ad vires & incrementum infantum nutricibus in lactis defectu cythisum studiose adeo laudans, aliud quam lac copiosum videtur commendasse, ut quod cythisi virtute gignatur plurimum.

Ex lacte confecta iisdem bene nutriunt. Prisci tamen Germani pauca, & ne

Nec tamen est quod credamus, merũ duntaxat lac illa esse virtute: etiam lactaria opera multa uberrime nutrire, in placitis est præstantiũ medicorum. Quæ tamen illa tempestate fuit ruditas, indu-

indubie pauca, nec nisi vulgaria ex lacte majores nostri confecere. Cæsar casei meminit in cibis Germanicis, Tacitus lactis concreti. Non temere autem dixeris quale illud fuerit lac concretum: neque enim una est concrescendi ratio, sed varia ac multiplex: de caseo etiam dubitaveris, num ille majoribus notus. Sane vox illa à Romanis accepta est qua ipsam illam rem Germani nos hodie appellamus; quod in alijs pene omnibus haud infidum plærumque est apud nos signum etiam rei ipsius aliunde mutuatæ. Videtur vero & Plinius spectasse Germanos, in hæc verba lib. XI cap. XLI loquutus: *Mirum barbaras gentes, quæ lacte vivunt, ignorare aut spernere tot seculis casei dotem; densantes id alioquin in acorem jucundum & pingue butyrum. Spuma est lactis, concretiusq; quàm quod serum vocatur.* De Britannis exserte Strabo l. IV. Τὰ δ' ἤθη τὰ μὲν ὅμοια τοῖς Κελτοῖς. τὰ δ' ἁπλούστερα καὶ βαρβαρώτερα. ὥς τε ἐνίους γάλακτος εὐποροῦντας μὴ τυροποιεῖν διὰ τὴν ἀπειρίαν: *moribus partim similes Celtis, partim simpliciores & magis barbari, adeo ut nonnulli, quamvis lacte abundent, caseum tamen non conficiant propter imperitiam.* Nihilo autem

quidem caseum Romanorum more, sed alia nonnulla ex lacte paraverunt.

vel

vel cultiores vel peritiores Britannis fuiſſe noſtros majores exiſtimes. Nec Cæſari omnia noſtra ita fuere perſpecta, ut in omnibus tutò illi poſſis credere. Igitur dixeris potius Germanis caſei omne decus fuiſſe olim ignotum.

Lac concretum Taciti, & acor Plinii quid ſignificent.

Verum *lac concretum* illud Taciti forte idem eſt atq; acor ille jucundus Plinij. Nec tamen quid hodie utroque nomine veniat, perinde certum eſt. An reſpexere ad illud concreti lactis genus, in quod hodieq; nonnulli lac ovillum præcipue condenſant, haud multò fortaſsè diverſum ab eo quod ὀξύγαλα Æginetæ nuncupatur? Eſt ſane illud jucundè acidulum ſimul & denſum. An Plinium intellexiſſe potius denſatum illum lacteum liquorem, qui in butyri præparatione naſcitur, eſt veroſimilius? Ita ſane ille loquitur, quaſi utrumque uno fuerit opere confectum. Eſtque liquor iſte ſimul maximè familiaris Germanicæ plebi, & jucundi acoris, & quaſi ſpuma quædam lactis, ac ſero quid proximum quidem concretius tamen. Quin imò pereſt probabile, Cornelio Tacito eundem humorem itidem fuiſſe in mente, *lactis concreti* appellatione. Saltim non aliud eſſe videtur, id quod ἀφρόγαλα

Galeno

Galeno audit. Si sane & videas usum medicum Galeno laudatum, & conferas Plinij illam spumā cum ἀφρόγαλα vocis etymologia. Quid? quod merito fortè dixeris, post Plinij ævum Romanis Semigermanica voce liquorem illum lacteum *Melcam* appellatum. Ut apud Galenum ἡ ἀφρόγαλα & μέλκα non nisi voce differant. Apud primum sane Galenum vox illa Romana reperitur: nulli antehac rei rusticæ aut cibariæ Latino scriptori memorata: quæ verò Galenus *Melcæ* attribuit, illa quam maximè lacteo isti liquori conveniunt. Digna cumprimis lectu sunt quæ Galenus *l. VII. Meth. Med. c. 4. de Melca Romanis dicta* usu eximio ad calidam ventriculi intemperiem: ut & Ægineta Paulus, ad ciborum inappetentiam, laudavere. Illud ipsum sane est commodum, quo etiamnum lac nostrum ebutyratum & blanditur edentibus & prodest.

Ἀφρόγαλα & μέλκα Galeni idem est lac ebutyratum.

Videtur vero *lac concretum* Taciti non acorem duntaxat illum, sed & butyrum comprehendere. Est sane & butyrū lac aliquod concretum, eoque & Plinius dicebat *densari lac in pingue butyrum*. Enimvero idem Plinius & l. xxiix cap ix ipsos nostros Germanos innuere videtur, dicens:

Lac concretum Taciti comprehendit etiam butyrum.

 E lacte

Butyrum vox est non Græca sed Scythica.

E lacte fit & butyrum, barbararam gentium laudatißimus cibus, & qui divites à plebe discernat; plurimum è bubulo & inde nomen: pinguißimum ex ovibus fit & ex caprino. Vox plærisque hodie Germanis vernacula fateor & ipsa cum Latino convenit, aut, si malis, Græco; ut non sine ratione & ipsi huic rei originem adscripseris non peregrinam tantùm sed & Romanam. Et verò borealissimis Germaniæ populis quæ in usu est appellatio butyri, à Græca aut Romana illa terminatione multùm est diversa. Suntque mire suaves etymologici scriptores Græci circa vocis illius ex Græciæ fontibus derivationem petendam. Fortassis tamen à Scythicis gentibus septemtrionalibus ad ipsosmet Græcos vox illa butyri pervenit, non autem in Græcia est nata. Id videor mihi posse recte colligere ex nonnullis, quæ *libro quarto de morbis*, ab auctore sane antiquissimo, si non est Hippocrates ipse aut Polybus, memorantur. Expositurus enim ille exemplo quodam conturbati sanguinis naturam, scribit: ἔοικε δὲ τοῦτο, ὥσπερ οἱ Σκύθαι ποιέουσιν ἐκ τοῦ ἱππείου γάλακτος· ἐκχέοντες γὰρ τὸ γάλα ἐς ξύλα κοῖλα, σείουσι· τὸ δὲ ταρασσόμενον ἀφρεῖ καὶ διακρίνε-

διακρίνεται· καὶ τὸ μὲν πῖον, ὃ βούτυρον καλέουσιν, ἐπιπολῆς διΐσταται, ἐλαφρὸν ἐόν. τὸ δὲ βαρύ καὶ παχὺ κάτω ἵσταται. ὃ καὶ ἀποκρίναντες ξηραίνουσιν· ἐπὴν δὲ παγῇ καὶ ξηρανθῇ ἱππάκην μὲν καλέουσιν. *Simile vero hoc est, ac quod Scythæ faciunt ex lacte equino. Effusum enim in cava ligna lac agitant. Illud vero conturbatum spumescit ac discernitur: & pingue quidem, quod butyrum vocant, cum leve sit, in summo seponitur; grave vero & crassum subsidet. Id quod etiam secernentes siccant, quando autem concretum & siccatum est, hippacen appellant.* Hæc sane antiquissima est nominis butyri memoria: à Scythis autem (quos tamen alios à Germanis fuisse, indicat vel unus ille equini lactis usus, à quo veteres Germani fuerunt alieni) profectum illud nomen non minus atque alterum illud *hippace*, tantum non diserte heic proditur. Quin omnem butyri conficiendi rationem Græciæ tum ignoratam esse, hinc patet, nec enim opus aliàs fuisset ad Scythas provocare in re vulgari. Et vero non aliâ de caussa etiam ab Herodoto curiose adeo præparationem illam equini lactis Scythicam in Melpomene memorari, est verosimile. Ἐπὰν δὲ inquit ἀμέλξωσι τὸ

Prisco ævo butyri cōficiendi ratio & vox ipsa Græcis fuit ignota.

γάλα, ἐγχέαντες ἐς ξύλινα ἀγγεῖα κοῖλα. καὶ περιστήσαντες κατὰ τὰ ἀγγεῖα τοὺς τυφλοὺς δονέουσι τὸ γάλα· καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐπιστάμενον ἀπαρύσαντες ἡγέονται εἶναι τιμιώτερον· τὸ δὲ ὑπιστάμενον ἧσσον τοῦ ἑτέρου. *Posteaquam emulxere lac, in concava vasa lignea effundunt. His circumpositi cœci lac agitant. Cujus quod summum est delibatur pretiosiusq́ habetur: vilius autem quod subsidit.* Dixeris Herodoto voces quidem Scythicas illas fuisse ignotas non rem ipsam. Ipsimet vero Aristoteli, animalium rei maximo auctori, videtur & nomen & rem fuisse incognitam. Is enim tertio libro historiæ vicesimo capite de lacte in hæc verba scribit: *Genus unumquodque lactis habet tum saniem dilutam quod serum vocamus, tum corpulentum quiddam quod caseus dicitur:* butyri nulla facta mentione. Pene sub calcem tamen ejus capitis inquit: ὑπάρχει δ' ἐν τῷ γάλακτι λιπαρότης, ἣ καὶ ἐν τοῖς πεπηγόσι γίνεται ἐλαιώδης. At non quælibet pinguedo lactis butyrum est; concreti autem lactis nomine Aristoteli ubique non nisi caseus hoc loco venit: in quo sane, siquidem ex lacte integro fuerit confectus (ceu par est) pinguitudo quædam sæpenumero visitur quasi oleum referre.

ferre. Postilla vero sensim cum nomine & res ipsa cœpit magis magisque Græciæ innotescere. Forte posteaquam in Palæstinam copiæ Græcæ transierunt. Namque & Hebræis antiquis cognitum fuisse parandi butyri modum, vetat nos dubitare Salomonis γνώμη, quæ habetur *cap. tricesimo.* Etsi enim à Septuaginta antiquis interpretibus sic quidem illa Græce olim fuerit versa: ἀμέλγε γάλα καὶ ἔσαι βούτυρον: & à Latino interprete vetere: *qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum:* ut pene juraveris, non de butyro sermonem esse, certe iis interpretibus incognitam butyri confectionem liquido appareat (quomodo enim ex uberibus butyrum emulseris?) planius tamen & rectius redditur istud veriverbium: *qui premit lac faciet exire butyrum.* Id quod butyri confectionem sic satis clarè exprimit. Ex divini porrò vatis Esaiæ cap. septimo discimus, butyrum quoque in cibum venisse. Imo jamdudum ante hospitibus suis butyrum Abrahamus in opsonium exhibuit: velut sacra Mosis historia memorat. Quod de alia Asiatica gente haud temere scriptum legas. Multis tamen pòst seculis tradi-

Græci sensim notitiam ejus acceperũt: idque forte ab Hebræis qui jam antiquitus butyro in cibum usi sunt.

Æthiopes etiam butyro cœperunt vesci.

cum est Straboni septimo decimo libro, Æthiopibus id fuisse pro oleo. Indubie vero Hebræi butyrum suum non ex equino ut Scythæ, sed bubulo aut alterius mansueti pecoris lacte confecere. Quo butyri rationem rectius etiam Græci sunt edocti. Quorum nonnulli tandem, quos inter & Galenus ipse est & his accedens Plinius, plurimum butyri è bubulo fieri observantes, suam vocem crediderunt esse, quam debebant Scythis: quasi à bove enata ejus originatione: cum tamen primum Græcis memoratum butyrum ex lacte equino non bubulo expressum sit. Proindeq; vocem illam non à Romanis ut casei nomen forte accepimus, ceu paulo jam ante diximus, sed (quod est verosimilius) antiquissimi retrò apud majores (etsi non omnes, nec enim hodieque omnes vel parant illud vel butyri nomine appellitant) non minus atque apud Scythas usus simul cum re ipsa fuit. Quin butyri in cibo dotes pene Græci Romanique omnes, sive per imperitiam, sive per contemptum neglexere. Neque enim usquam non Homeri tantùm & antiquioribus seculis, sed longe etiam infra illa tempora, in cibis aut opsoniis nu-

Græci quidam per errorē butyri vocem crediderūt suam esse.

Græci pariter & Romani non sunt usi butyro in cibum.

niis numeratum legas. Hinc ſane nulli veterum illorum dum rem cibariam tractant butyrum memoratur. Ne quidem in proventibus rei pecuariæ à diligentiſſimis agricolationis ſcriptoribus, Græcis, Latinis, Punicis, butyrum eſt relatum. Enimvero Græcos pariter Punicoſque ruſticæ rei veteres ſcriptores jam tum Varro ſi non & Cato legerat. Neuter tamen, ut nec Columella, nec Palladius, butyrum tradit inter lactariæ rei fructus. Nihil hujus legas vel in Conſtantini collectaneis, ſequioris licet ævi. Nec verò eſt quod turbent quemquam illa Maronis : *preſſi copia lactis.* Caſeum enim illa παρίφρασις ſignificat : ceu jam olim Servius annotavit. Ne Plinio quidem rationem conficiendi butyri aliter quam lectione fuiſſe cognitam, docent quæ hac de re memorantur l. xxiix cap. ix ubi poſteriora & abs re & ab iis quæ prius narrata erant multum ſunt aliena. Solis Barbaris aliquem butyri uſum in victu Plinium tribuere, jam tum notavimus. Tantum igitur veteres inter Græcos unus Dioſcorides de butyro verba faciens l. II cap. 81. inquit: *recens etiam opſoniis pro oleo admiſcetur, uti & placentis*

Butyrum nec Græcis nec Romanis in ter proventus rei pecuariæ laudatum.

Plinius veram conficiendi butyri rationem ignoravit.

Dioſcorides de butyri uſu in cibo diſſerens non ſecreavit Græcos

adipis

adipis vice. Quod ipſum tamen fuiſſe perrarum, arguit omnium aliorum ſilentium Et viſum id Dioſcoridi forte in Syria alicubi, aut Ægypto, aut Illyrio, aut alibi, non inter Græcos. Quomodo & hippacen laudavit minimè profectò Græcis uſurpatam, ſed ſolis Scythis. Ne nunc quidem receptior in cibo butyri uſus eſt ullis quam Germaniæ magnæ populis: etſi etiam horum nonnulli ex Italiæ Galliæque vicinæ more parce illo vaſeantur. Sed jam tum olim laudatiſſimum fuiſſe cibum, ſolis tamen divitibus familiarem, ex Plinio didicimus.

Etſi veterũ monumẽtis, non ſit traditum veriſimile tamen eſt, majores more Scythicó hippacen ſuã aliquam confeciſſe.

Eoq; non eſt vero abſimile, ceu ante diximus, hoc etiam eſſe illud Taciti *lac concretum*. Etſi merito mireris quur ille unum hoc, vel ſimul etiam acorem illum Plinianum, voluerit ex omni re lactaria memorare: niſi veriſimile ſit aliis modis nullis ceſſiſſe tum lac Germanis in alimentum. Attamen fortaſſis etiam tum, perinde ut hodie fit in Germania paſſim terrarum, hippacen aliquam majores paravere, poſt jam elicitum & à ſero ſeparatum butyrum, velut Scythæ olim ex ſimili lacte quamvis equino. Quæ res etſi viciniſſima ſit caſeo Romanis ita dicto, Plinio tamen

men indigna est visa casei nomine, ideoque miratus est barbaras gentes *spernere casei dotem.* Et vero est illius rudioris, ut ita loquar, casei parandi apud Germanos omnes usus antiquissimus; alterius vero casei mitioris ex lacte non privato sua pinguetudine (qui solus antiquis Romanis casei nomine venit,) longe recentior, & ne nunc quidem nisi in paucis Germaniæ populis multo pecore abundantibus, quales præ alijs sunt Frisii mei, receptus. Apud Rhætos casei artifices hodie percelebres ante triginta demum annos cæpisse hoc, scripsit ad Conradum Gesnerum Jacobus Bifrons Rhætus anno seculi superioris post quinquagesimum sexto.

Caseus sero apud Germanos cœpit parari.

Verum interea dum disserimus, quænam ex lacte olim Germani nostri in cibi usum paraverint, plus justo ab instituto discedimus; redeundum denique in viam est. Igitur id saltim esto constitutum, non solo lacte mero & integro pastos majores, sed etiam butyro: caseo item, non quidem miti illo & Romanis Græcisque laudato, sed alterius rudioris generis butyraceæ pinguedinis experte: melca denique sive lacte, ut ita dixerim, ebutyrato, similibusque.

Lacticiniorum omnium frequens usus profuit priscis Germanis ad proceritatem.

Quantumvis autem hodie nonnulli & omnem illum caseum, ut & omne butyrum damnent, atq; extra ordinem salubrium ciborum proscribant, nolo tamen cum illis heic contendere, ad usum duntaxat experientiamq; factâ provocatione. Et verò robustissimos quosque agrestum cernere est vesci etiam indies illo rudiore caseo: idq: cum virium eximio incremento, sine ulla valetudinis jactura, citraque omnes illos morbos quos sollicita nimis medentium multorum cura jubet vulgò metuere. Butyrum olim, Plinio teste, pene ut hodie, paupertimam plebem à ditioribus discrevit, nec proinde omnibus cessit in victum, imo in universum condimenti potius loco fuit quam cibi. Egregiè tamen & butyrum nutrire, nisi virus aliquod aut senio aut quo alio vitio contraxerit, itidem usu edocemur. Et quid ni hoc præstet, cum olei referat indolem, fovendoque animali nostro igni, & simul siccitati partium molliendæ, sit aptissimum? Nec verò non laudem meretur propterea, quoniam copiosius justo ingestum stomacho, præsertim ille si vel laxior sit vel æstuosior, nocet. Satis est quod sanis prosit; quo uno

cibo,

ciborum salubritas est æstimanda. Quod in universum sane Plinius l. xi cap. xiv jam olim scripsit: hippacen pariter & butyrum exiguo gustu famem & sitim sedare, id fere hodie etiam experimur. Ebutyratum postremo lac temperat utique æstum omnem insigniter: si coquas, itidem haud maligne nutrit. Cum hæc itaque lactaria opera in frequente cibo fuerunt priscis Germanis, (quod saltim per fecimus verisimile) quid miramur, illos valetudine prosperâ in robur corporis eximium effloruisse?

Fuerunt veteres illi præterea (ceu jam tum audivimus) & multâ carne indies in victum usi. Non longe autem lacte est inferior carnis facultas, sive ferinam sive pecuinam videas. Utraque certe numeratur à medicis inter πολύτροφα. Utrâq; autem carne, eaq; plurimâ, vesci solitos Germanos veteres, ex Cæsare audivimus. Ferinam tamen frequentiorem fuisse indicat Tacitus, hanc unam commemorans; atque indubie ingentes tum silvæ hominibus per otium venatui deditis feræ multum dederunt. Pomponij quidem Melæ de Germanis antiquis verba sunt l. III c. III: *Victu ita asperi incultiq;, ut cruda*

Multꝰ carnium esus priscis Germanis juvit item ad corporis augmentum.

etiam carne vescantur, aut recenti, aut cum rigentem in ipsis pecudum coriis manibus pedibusq́; subigendo renovarunt. Idq; multum obfuerit sanitati necessum est. At procul dubio rarum id & infrequens olim fuit: cocta enim carne aliàs pastos, indicat ipsa illa vocula *etiam*. Quinimo omne hoc jactum fortè quidem de Germanis, ab ijs qui ferociam illorum & vim metuebant, sed falsò auctum in majus, ut solet. Et verò nihil simile apud alios ejus ætatis auctores est legere: nec infrequens Melæ, fabulosas vulgi voculas pro vero referre. Proindeque nec hoc est quur credamus. Diserte Athenæus l. IV cap. XIII: *Γερμανοὶ, ὡς ἱστορεῖ Ποσειδώνιος ἐν τῇ τριακοστῇ, ἄριστον προσφέρονται κρέα μεληδὸν ὠπτημένα. Germani, ut auctor est Posidonius l. XXX, in prandium adferunt carnes membratim assas.* Strabo etiam l. VII tradit Germanos Gallis *& facie & moribus & victu similes*: nemo autem crudam carnem Gallis fuisse in cibo asserit. Ut recte dixeris, non minus Germanis quàm Gallis cibum fuisse *panes quidem paucos, at carnes multas elixas in aqua, vel super prunis aut in verubus assas*: quod apud Athenæum dicit de Gallis Posidonius.

nius. Aſsâ tamen potius carne quam elixâ delectatos olim majores, per eſt veroſimile. Etenim & Græcos veteres belli Trojani tempore aſſis plærumque, elixis raro, uſos, multò minus piſcibus vel condimentis, idque eſſe militare, jam tum Platoni eſt annotatum l. 3. de Legibus. Quam rem egregie illuſtravit & Wovverius l. de Polymathia cap. x. Ex veteri Germanico more proinde merito ſentias factum eſſe, quod Carolus quoque Magnus carni aſſatæ potiſſimum aſſueverit, eamque in omnem cœnam per venatores verubus inferri fecerit. Id quod Eginhartus dignum memoratu cenſuit. Utcumque autem hoc olim ſeſe habuerit, certum eſt, frequentiſſimo Germanis olim in cibo carnem fuiſſe. Quis dubitet vero, præter lacticinia multam etiam illam carnem adoleſcentibus plurimùm ad corporis robur & incrementum profuiſſe? Conſtat ſane, poſt lac nihil æquè alere. Facili nimirum in ſanguinem reditu noviter ex ſanguine concretæ ſubſtantiæ: qualis utique caro eſt.

Potiſſimùm vero aſſa.

Sed non diſpar ratio & potus tum fuit; *humoris* quippe præter lac *ex ordeo aut frumento in*

Cereviſiæ potus auxit itidem & roboravit corpora.

 quan-

quandam similitudinem vini côrrupti, ut Tacitus loquitur. Neq; enim vinum importari ad se permisere tum Germanorum plærique: tantùm *proximi ripæ* Rheni etiam *vinum mercati sunt*, quod idem Cornelius scribit. Eo autem inducor equidem, ut mendosa credam illa Athenæi: *Germani, ut auctor est Posidonius libro XXX, in prandium ferunt carnes membratim assas: καὶ ἐπιπίνουσι γάλα, καὶ τὸν οἶνον ἄκρατον.* Legendum nempe videtur οἶνον κρίθινον, quo nomine cerevisia eidem Athenæo l. x c. xiii alijsque usurpatur. Sive autem ex hordeo sive ex frumento (qua voce indubie triticum significatum Tacitus voluit) paratus tum fuerit ille potus, cum & ipse multùm præbeat alimenti, ac miris modis corpora saginet, non potuit non & ipso illo potus genere ætatis crescentis augmentum mirifice proficere. Usu ipso certè edocti tum majores, *vino ad laborem ferendum emollescere homines* judicavere; robur & vires sibi addi ex familiari suo potu reapse sentientes. Sed & forsan illâ tempestate plus valuit potus illud genus ad corporis auctum, quàm possit nostrum: idque quia lupulum non ita habuit incoctum, atque

Idq; quoniam olim à lupulo non amarjicavit.

atque adeo dulcius nostro fuerit, & minus quoque præditum vi & facultate medicata. Certe nusquam legas, lupulum prisco illo ævo Germanis alijsque passim populis potui isti suo esse inditum: quum tamen potus hic toto olim terrarum orbe fuerit notissimus, forte etiam antiquitate superet usum vini. Recentiore scilicet demum is invento accessit, accelerandæ ebrietati, acuendo sapori, & in diuturnitatem quidem, cum nutritionis tamen detrimento fortassis haud exiguo. Et vero cerevisiam (quidni enim hac recepta voce & nos utamur?) quæ à lupulo amaricat, minus dulcioribus nutrire, docet usus. Nequaquam sane audiendi, qui omnem hunc ex hordeo aut frumento potum mali succi damnant: quamvis & Dioscoridem & Galenum & alios auctores habeant, zythum Ægyptiorum vituperantes. Nam ut hi fortassis de Ægyptio illo potu verum dixerint, ita eos, qui simpliciter omne hoc ex frumento hordeoque paratum, proscriptum velint; etiamnum hodie refellunt utique nitida pulcra & erecta corpora bibentium. Falluntur qui cerevisiæ usum improbant.

Jam videat mihi pro se quisque veterum Germanorum

II. manorum vitam quoq; reliquam. Cajus Cæsar: *vita omnis in venationibus*, inquit, *atq; in studiis rei militaris consistit; ab parvulis duritiei ac labori student.* Pomponius Mela: *ad insitam feritatem vaste exercent bellando animos, corpora ad consuetudines laborum.* Possint videri hisce adversari illa Taciti: *laboris atque operum non eadem patientia.* Item: *quotiens bella non ineunt multum venatibus plus per otium transigunt, dediti somno ciboque.* Non adversantur tamen. Venatio enim aut exercitatio bellica Tacito non habita fuit in *laboris* parte: quo nomine videlicet ipsi venit omnis dura & servilis opera. Hinc recte Cæsar alibi, *multum* scribit quidem, *Germanos esse in venationibus, à pueris* tamen *nullo officio aut disciplina assuefieri, & nihil omnino contra voluntatem facere.* Dixeris scilicet de illis Germanis priscis, quod de Ponti insulæ cujusdam habitatoribus multo pòst, seculo scilicet duodecimo Christiano, *l. 6. Ligurini* Guntherus cecinit.

Vita priscorũ Germanorum non fuit duris laboribus, sed præcipue venationibus, tempore quidem pacis, exercita.

Non vitem copulat ulmo,
Nec legit arboreos, autumni munera, fœtus:
Venatu tantum, crebrisq; alimenta rapinis
Quærit, & assiduus pirata senescit in undis.

Ex

Ex more autem prisco Germanico indubie profluxit, quod adhuc suo ævo solere inter Francos, notavit Eginhartus Caroli Magni domesticam vivendi rationem dum prosequitur: *Exercebatur assidue equitando ac venando, quod illi gentilitium erat, quia vix ulla in terris natio invenitur, quæ in hac re Francis possit æquari.* Hinc vero fit manifestum, nec deside otio in ignaviam data isthoc ævo antiquo Germanorum corpora, nec vehementibus & molestis laboribus defatigata, sed iis exercitiis, quæ ad valetudinem & habitum bellicum juxtà faciunt, moderate fuisse composita.

Sapienter vero Cæsar quotidianam quoque illam exercitationem in venando positam causam credidit admirandæ illius magnitudinis. Ut enim torpor ac desidia gravat, validus coactusque labor absumit, ita moderatum exercitium excitat erigitq; nativum ignem ad subigendos crudos succos. Qua parte gravissime olim est peccatum à Græciæ athletis, qui durissimo à pueris usque labore intempestivam sibi & senectutem & brevitatem vitæ contraxerunt: isthoc nomine acriter ab Hippocrate, Platone, Aristo-

Illa corporum exercitia juvasunt augmentũ. Ut athleticá olim Græcorum perdidesunt sanitatem.

tele, Galeno, aliisque increpiti. Neque vero non ex limpidissimis medicæ artis fontibus hausta est Politica illa Aristotelis doctrina: *Proxima ætas usq; ad annum quintum, quam nec disciplinæ convenit nec laboribus necessariis* (id est gravibus & molestis) *tradi, ne augmentum impediatur, motu debet, sed quatenus modò desidiam effugiat, exerceri.* Item: *debet ad pubertatem usq; levioribus exercitationibus tradi, victu violento & laboribus necessariis* (quæ in usu tum athletis erant) *remotis, ne sint augescentibus impedimento.* Quarto demum à pubertate anno in athleticas leges admittit quodammodo adolescentiam idem Aristoteles. Tantum illo judice gravis labor officit incremento. Majoribus vero nostris omnem illam rigidam gymnasticam disciplinam ignoratam, nec prima ætate quidquam nisi ex voluntate actum, jam ex Cæsare & alijs constat. Ut proinde hac quidem re nihil tum detritum fuerit auctui, aut ille vel leviter sufflaminatus.

Venatio olim etiã adolescentiæ fuit familiaris, non quævis tamen.

Non dubitandum tamen, ipsam etiam pueritiam, per venationes aliosque ludos operasque, insignem in modum fuisse tum exercitam. Probavimus sane ex Cæsare, etiam illi ætati venatio-

nationem in exercitatione fuisse quotidiana. Venatio autem qualis & quomodo tum sit instituta, haud difficile conjectu est, si animadvertas quam parum ab artefactis instructa, & quibus armis usa sit tempestas illa. Neque vero est quod accipitres cogitemus, aut retia, aut viscum, aut si quid aliud ad fallenda animalia & quo operæ parcatur, callidis ingeniis est excogitatum. Ne in sagittis quidem aliqua tum spes; quia plærique tum Germanorum omnem arcus usum ignoraverunt. De venatu urorum ita Cæsar: *Hos studiose foveis captos interficiunt: hoc se labore durant adolescentes, atq; hoc genere venationis exercent; & qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem.* Igitur venatio omnis equis, canibus, cursu, framea, fuste, gladio tunc acta, & quidem in solis feris: aquatilibus & avibus majorem exigentibus apparatum quam fuit captus ejus temporis. Quod ipsum illud plane est venationis genus, quo solo juvenes exerceri optavit Plato. Nam quùm septimo Legum libro tres numerasset species venandi, aquatilium, volatilium, & terrestrium,

improbatis duabus prioribus, de tertia loquitur in hæc verba: Πεζῶν δὴ μόνον θήρευσίς τε καὶ ἄγρα λοιπὴ τοῖς παρ' ἡμῖν ἀθληταῖς. ὧν ἡ μὲν τῶν εὑδόντων αὖ, κατὰ μέρη νυκτερεία κληθεῖσα, ἀργῶν ἀνδρῶν, οὐκ ἀξία ἐπαίνου οὐδ' ἡ τῶν διαπαυμάτων πόνων ἔχουσα, ἄρκυσί τε καὶ πάγαις, ἀλλ' οὐ φιλοπόνου ψυχῆς νίκῃ χειρουμένων τὴν ἄγριον τῶν θηρίων ῥώμην. Μόνη δὴ πᾶσι λοιπὴ καὶ ἀρίστη ἡ τῶν τετραπόδων, ἵπποις καὶ κυσὶ καὶ τοῖς ἑαυτῶν θήρα σώμασιν. ὧν ἁπάντων κρατοῦσι, δρόμοις καὶ πληγαῖς καὶ βολαῖς αὐτόχειρες θηρεύοντες, ὅσοις ἀνδρείας τῆς θείας ἐπιμελές. *Nostris igitur athletis sola relinquitur venatio & captura quadrupedum. Quarum illa etiam quæ circa dormientia occupatur, nocturna ex parte appellata, pigrorum est hominum. Ne quidem meretur laudem illa laborum intermißiones habens, retibus & laqueis, non autem laboriosi animi victoria, aggredientium ferum robur animalium. Sola omnium igitur reliqua & optima captura quadrupedum, quæ fit equis & canibus, & propriis corporibus. Quos omnes superant, currendo feriendo & jaculando, propriis manibus venantes, quibus curæ est divina fortitudo.* Hæc Plato. Ut autem nihil hoc venatu ad bellicum usum, ita nec ad sani-

tatem

tatem ſervandam quidquã temere utilius. Certe laudans adeo in valetudinis uſum venationem Galenus noſter, hanc ejus ſpeciem indubie ſignificatam voluit. Nec vero primi etiam medicinæ parentes, Æſculapius, Machaon, Podalirius, Chiron, qui non minore quam artem ſuam ſtudio venationem (ſi credimus Xenophonti) ſunt proſequuti, aliam perinde commendavere.

Fuere autem & præter venationem alia juventutis Germanicæ exercitia olim non minus eximia. Enimvero jam audivimus dicentem Cæſarem: *vitam omnem in ſtudiis* quoque *militaribus* tum *conſtitiſſe* : & *ab parvulis ſtuduiſſe* Germanos *duritiei ac labori*: Melam item, exercitata fuiſſe corpora (in juventute indubie) *ad conſuetudinem laborum*. Huc vero omnino pertinent ea quæ Seneca ep. XXXVI ſcribit: *Si in Parthia natus eſſet arcum infans ſtatim tenderet: ſi in Germania protinus puer tenerum haſtile vibraret.* De Tencteris Tacitus: *Nec major apud Cattos peditum laus, quam Tencteris equitum. Sic inſtituére majores, poſteri imitantur. Hi luſus infantium, hæc juvenum æmulatio, perſeverant ſenes.* Non tangam nunc natandi actus ſaltim

Germanicæ juventutis priſcæ alia etiam exercitia fuerunt utilia ſanitati.

plerisque Germanorum juvenibus olim perquam familiares, utpote cujus, teste Mela, vulgo *non patientia tantùm, sed & studium fuit.* Et verò illum morem apud Francos, ad Caroli usq; Magni ætatem integrum duravisse, ex Eginhardo qui vitam inclyti illius herois descripsit, notum est. *Delectabatur*, inquit, *vaporibus aquarum naturaliter calentium, frequenti natatu corpus exercens, cujus adeo peritus fuit, ut nullus ei juste potuerit præferri.*

Rei rusticæ labores quondam fuere minus graves.

Sed non tangam nunc hæc exercitia: multo minus dicam, fœminis juxta ac liberis domûs & rei rusticæ curam potissimam incubuisse, non in magnos proventus tamen, sed quantum ad usum vitæ. *Nec enim cum ubertate & amplitudine soli labore contenderunt* majores: nec *beatum* credidere *agris ingemere*, ut Taciti verba faciam mea, sed *agriculturæ non studuerunt*, ceu Cæsar loquitur. Itaq; omnis quamvis rustica opera levior multò tum fuit atque est hodie; illam quoq; servi potius obierunt quàm ingenui.

Ratio illa omnis vivendi prisca auctui corporum profuit.

Nemo autem prudens dubitaverit, quicquid fuerit ejusmodi mediocrium exercitationum, ut ad sanitatem, ita ad corporis robur & augmentum

rum multum conduxiſſe. Equidem cum Cajo Cæſare etiam hoſce leves labores, & hanc liberalem juventutis educationem, non in poſtremis habeo cauſis tam prolixi habitus. Non poſſum non ejus de Suevis, hoc eſt ſaltim plærisque tum Germanorum, ſermonem integrum repetere, quia rem hanc omnem perquam egregiè docet. *Quæ res*, inquit, *& cibi genere, & quotidiana exercitatione, & libertate vitæ, quod à pueris nullo officio aut diſciplinæ aſſuefacti nihil omnino contra voluntatem faciant, & vires alit & immani corporum magnitudine homines efficit.* Hæc Cæſar: quorum nihil non uſus quotidianus approbat. Et verò experimentis docemur maxime vulgaribus, etiam in neglecto cultu haud parum eſſe ad ſtaturam collocatum. Quomodo ex adverſo ille in Comædia conqueritur de curaturâ virginum Atticarum,

— *quas matres ſtudent*
demiſſis humeris eſſe, vincto pectore, ut graciles fient,

reddi illas ſolere junceas. Nudos verò & ſordidos, interq; pecora ſuccreviſſe, in artus, in toros, in lacertos mirandos adoleſcentiam olim Germanicam,

nicam, etiam Tacitus ita memoravit, ut appareat illam ipſam vivendi rationem fuiſſe tum in proceritatis cauſsâ, ex ipſius quidem ſententia.

III. Sera juvenum venus itidem profuit ad incrementum.

Quantum præſidium porro corporis ſimul fuit illa ſera juvenum Venus & inexhauſta pubertas! Quantum illa juverit ad parentem robur jam tum ſupra diximus. Nunc igitur id duntaxat monemus, quam multum juverit adoleſcens robur primæ ætatis ipſa illa caſtitas. Jam ſane olim id vidit Ariſtoteles: καὶ τὰ τῶν ἀῤῥένων σώματα, inquiens, βλάπτεσθαι δοκεῖ πρὸς τὴν αὔξησιν ἐὰν ἔτι τοῦ σώματος αὐξανομένου ποιῶνται τὴν συνουσίαν. *Maſculorum corpora etiam noxam increſcendo capere videntur, ſi dum adhuc augeſcit corpus, cum fœminis conſueſcant.* Non latuiſſe autem hoc ipſum & Germanis priſcis, diſerte utique prodidit Cæſar. Cum enim dixiſſet: *Qui diutiſsime impuberes permanſerunt, maximam inter ſuos ferunt laudem:* ſtatim ſubjungit: *Hoc ali ſtaturam, ali hoc vires nervoſq; confirmari putant.* Indubie autē longo & quotidiano uſu comperta majoribus fuit illius rei ad auctum facultas. Et verò qui vel plebem rudem circa hominum corpora fugiat, quod in omni animantium,

equorum,

equorum, boum, ovium, ſuum, caprarum, imo & volucrium genere indies obſervat?

IV. Quid, quod & illam tolerandi frigoris à teneris aſſuefactionem meritò habeas in cauſſis ut ſanitatis ita proceritudinis? Enimvero non equidē cætera eximio imo incomparabili antiquarum Germaniæ rerum illuſtratori Philippo Cluverio aſſenſerim, nudatis ipſiſmet genitalibus majores inceſſiſſe. Quantumvis ille hoc paradoxon non tantùm in opere Germaniæ antiquæ proponere: ſed & in volumine Italiæ antiquæ defendere, & quidem acriter, haud dubitaverit. Quis enim veterum id quidem memoravit? Memoraſſent autem indubie rem adeo turpem complures. De fœminis ipſis ex adverſo non aliud Tacitus, quam: *nudæ brachia ac lacertos, ſed & proxima pars pectoris patet*; quin addit, *ſevera* tamen *matrimonia*; item *eſt non alius fœminis quàm viris habitus.* Fuit proinde nuditas Germanorum veterum male tecto corpore incedere: quo ſignificatu vox illa paſſim ſolet accipi. Ne dixerim quidem, Germanis fuiſſe tum uſitatum, primò natos deferre ad flumina, & jam tum durare quaſi ſævo gelu: quod

Germani priſci à teneris aſſuefacti ſunt tolerando frigori.

Nec tamen nudatis genitalibus inceſſerunt.

Nec recens natos infantes immerſerunt fluminibus.

M de

de illis tamen acceperat Galenus, uti liquet ex primo de Sanitate tuenda libro, & hodieque à quammultis interque eos & Cluverio traditur. Etenim nec illud veterum alius quisquam præter unum Galenum de Germanis quidem aperte, sed Aristoteles ac Polybius de Celtis, (qua voce semper etiam Germanos comprehendi, etsi sæpe olim id fuerit factum, non tuto dixeris) prodidere. Utque Aristotelis ævo tale quid etiam Germani fecerint, pòst tamen fortassis agere id desierunt, non minus atque Galli. Nec verò huc pertinet quod seculo adhuc quarto Christiano de Rheni accolis Celtis Julianus ὁ παραβάτης, Gregorius Nazianzenus, Claudianus alijque memoraverunt: quod scilicet illi infantes suos Rheno immerserint. Factum enim illud, explorandorum per magicas vires natalium caussa, non roborandi corporis; quod satis diserte iidem illi auctores sunt testati. Perinde fortassis atque hodie, vetustissimo inter Germanos more, dæmoniaci fœderis suspecti aquæ frigidæ innatatione indicantur.

Rheni accolę flumini isti licet infantes immerserint.

Cæterum à teneris omnes olim Germanos magna corporis parte nudos, aut tantùm sagulo

fuisse

fuisse leves, frigori item assuevisse, locupletissimis constat testimoniis, non minus atque tolerantissimos fuisse frigoris. Præ aliis egregie Cæsar, quamvis de solis Suevis verba faciens: *In eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis frigidissimis, neque vestitus præter pelles habeant quicquam, quarum propter exiguitatem magna est corporis pars aperta, & laventur in fluminibus.* Ea res autem quanti ad sanitatem momenti sit, jam olim Aristoteles haud ignoravit; ideoque non aliter beatorum civium liberos voluit educari in Politicis suis. Et sane sic viget nativus ignis, sic cibus in ventre, sic in venis humor omnis quàm optime digeritur; unde crescere corpora & roborari necessum est.

Tolerantia frigoris profuit ad sanitatem & auctum.

V.

Priscorum Germanorum pronitas in cibum & somnum juvit corpulentiam.

Indubie vero multùm ad proceritudinem juvit isthæc quondam veterum Germanorum in somnum simul & cibum propensio. Tacito scilicet teste, *dediti* illi fuere *somno ciboq;*, quotiens bella non inierunt; quin *somnum in diem plerumq; extraxere*, mox *simulac lauti ceperunt cibum*. At vero ipsimet athletæ quoque Græcorum somnolentiæ nomine male audiunt Platoni tertio de Legibus volumine. Utque in

medio relinquas nunc, an *pervigilio præcipue vincantur cibi*, quod Plinius xi libro cap. penultimo affirmat, & patrum memoria vero fecit per simile doctrina & ingenio præstans Laurentius Ioubertus paradoxo primæ decuriæ octavo; an potius somno, quæ est receptior sententia: tamen certum est, ipso fatente Plinio, *somno concoquere corpulentiæ utile esse*, si non firmitati. Ut proinde non sit mirum, itâ somno atque cibo optimo, nec nisi moderatis exercitijs indulgentes, insignem in magnitudinem excrevisse. Enimvero etiamnum duris laboribus ferendis agrestium corpora roborantur quàm maxime etiam illo, quod simul somno soluti sunt statim cibo capto foveantur.

Priscos Germanos fuisse unctos, non constat.

Dicerem verò & unctionem corporum profecisse ad staturam, si constaret majores unctos. Ast à nemine id dictum est ex ævo vetere. Nec enim Plinij illa de butyro: *non omittendum in eo olei vim esse, & barbaros omnes infantesque nostros ita ungi*; ad alios quam infantes videtur pertinere. Agnosco tamen apud Athenæum l. x. ab Hecatæo tradi, Pæonas ἀλείφεσθαι ἐλαίῳ ἀπὸ γάλακτος, quibus ille verbis circumlocutus

est

est butyrum: hodiéque Hibernos sylvestres butyro salso ac vetere ad ignem oblini. Facit alioquin unctio ad ossium lentitudinem & mollitiem tendinum ac nervorum; quæ cumprimis ad auctum corporis est necessaria.

VI. Prisci Germani frequentissime sunt lauti.

Cæterum nolo ego ab incerto proceritudinis causam repetere. At vero lavacra priscis Germanis frequentissima, quoniam in vicem unctionum omnino habenda, silentio heic præterire, non patitur institutum. Enimvero creberrimè Germanos nostros olim lavacris usos, idque modò frigidis modò calidis, constanter docent Romana antiquissima testimonia. Quin possit videri Tacito memoratum, quotidie à somno lauta corpora tota omnium. Ait enim: *Statim è somno, quem plærumque in diem extrahunt, lavantur; sæpius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat; lauti cibum capiunt.* At non diffitebor, manus duntaxat & faciem à somno fortasse statim tum lautas, & mox captum cibum. Qui mos hodieque per est communis & vulgatus. Attamen jam tum audivimus, quantum olim fuerit natandi studium, & lavisse olim majores nostros in fluminibus, lo-

cis etiam frigidissimis; nullo autem id factum sexus discrimine sed *promiscue in fluminibus perlui* solere, diserte affirmat Cæsar l. VI. Quandoquidem vero, Tacito teste, sæpius olim calida lavere Germani, indubie & balnea aquæ calidæ jam tum fuerunt in frequente satis usu, etsi non atque hodie. Sane & Carolum Magnum balneis thermarum delectatum adeo ferunt, ut extremis vitæ annis *non solum filios ad balneum, verum optimates & amicos, aliquando etiam satellitum & custodum turbam invitaverit, ita ut nonnunquam centum vel eo amplius homines una lavarentur.* Quantumvis autem immodicus balneorum usus officiat valetudini, frequenti tamen lotione emolliri corpus, atque primam ætatem ad incrementum ea re multum juvari, omnium prudentium medicorum consensio est. Ut proinde etiam hoc profuisse ad insignem majorum proceritatem, non sit dubitandum.

Vsi sunt balneis aquæ calidæ.

VII. Multum postremo ad sanitatem corporum indubie fecit illa à pueris bellica exercitatio. Scilicet ingrata olim genti omni quies, nec arare terram aut exspectare annum tam facile tum

Profuit quondam auctui exercitatio bellica adolescentum.

rum perſuaſiſſes, quàm vocare hoſtem & vulnere mereri, ut verba Taciti faciam mea. Igitur non aliud etiam adoleſcentiæ ſtudium tunc fuit, nec aliunde major delectatio quæſita. Tacitus ſane teſtatur, gladio jam frameaque ornatos juvenes ſtatim in comitatum ſe dediſſe robuſtiorum ac jam pridem probatorum Principum, magnâ inter comites æmulatione, cum ventum in aciem, pugnandi pro principe: ſi civitas in qua orti longa pace & otio torpuerit, pleroſque nobilium adoleſcentum petere ultrò ſolitos eas nationes quæ bellum aliquod gerebant. Militaria autem iſthæc exercitia quidni tantundem præſtiterint ad tuendam ſanitatem & roborandas vires, atque venationes illæ ferarum paullo ante nobis laudatæ?

Poſſem hoc argumentum etiam alijs illuſtrare, ſed fortaſſe non eſt pretium operæ adeo curioſe omnia quaſi cum puluiſculo (ut ita loquar) conquirere, quæ in victu Germanicarum gentium olim obtinuerunt magnâ laude digniſſima. Et ſane vel ex hiſce, quæ ſunt in medium adducta nemini non liqueat, quàm idonea fuerit antiqua illa vivendi ratio amplificando

corpori

corpori & alendis viribus. Abunde enim me jam tum docuisse arbitror, ita vitam suam olim parentes egisse, ut non potuerit non in sobolem par corporum robur transmitti: ita liberos adolescentiam, ut patrum virtus non tantùm nihil detrimenti ceperit sed amplius provehi debuerit atque educi in majus.

Victus ratio veterũ Germanorum vindicatur contra Galenum.

Haud nescio tamen sequius de Germanorum victu pronunciasse summum artis medicæ magistrum Claudium Galenum. Namque infantes Germanorum ne nutriri quidem, contendere se posse, affirmat ille primo de tuenda sanitate libro: adeoque suam illam doctrinam non prodere sese Germanis, non magis quam ursis, apris, leonibus, aut aliis id genus feris, sed Græcis, aut ijs qui Græcorum studia æmulantur. Ἀλλ' ἡμεῖς, inquit, νῦν γε οὔτε Γερμανοῖς, οὔτε ἄλλοις τισὶν ἀγρίοις ἢ βαρβάροις ἀνθρώποις ταῦτα γράφομεν, οὔτε μᾶλλον ἢ ἄρκτοις, ἢ κάπροις, ἢ λέουσι, ἢ τισι τῶν ἄλλων θηρίων. Verùm, quod pace liceat regerere magni illius doctoris, quei non fuerint optime nutriti Germanorum infantes, cum statim in illos artus in illamque celsitudinem promiscue excreverint, quam so-

lis

iis heroibus suis Græculi per fabulas affingunt? Neque vero opus tum Germanis fuit sanitatis magistro Pergameno aliquo, aut Coo, aut Epidaurio, cum solo usu satis edocti essent quæ corporis robur atq; valetudinem conciliare idonea sunt. Quid quod omnia fere illa, paucis exceptis, quæ in Germanico victu ante à nobis sunt laudata, unice commendet ipsemet quoque Galenus? A robusta certe valetudine Germanica quàm multum absuit Galeni Græcia? quamvis vita Græca elegantiæ & cultus nomine blandita sit mollium cumprimis & effæminatorum gregi. An Galenus fuisset ausus suorum brevitatem & invalidos artus cum Germanorum robore & longitudine committere? Sequitur autem omnino corporum status victum: optimus optimum.

Bene vero, quod Galenus noster tantùm ignorantia vitæ Germanicæ ductus ita pronunciaverit, adeoque falsâ aliorum narratione deceptus iniquam illam sententiam tulerit. Neque enim aliam pronunciati sui ille rationem adtulit, quàm quod accepisset, calentem ab utero fœtum Germanos gelido flumine mergere: id

Galeni ille error ex ignorantia vitæ Germanorum est ortus.

 quod

quod etiã nos jam tum ante falsi damnavimus: Et sane cui vero fiat simile, id fecisse eos, qui etiam adulti *sæpius calida*, Tacito teste, laverunt?

Nec tamen infantiliũ corporum infrigidam mersio multum nocuisset.

Quid, quod & illa infantilium corporum in frigidam mersio fortassis non mereatur tam dirã execrationem? Aristoteles certe, vir non minor Galeno omnigenâ naturæ calliditate, si non superior, quo loco optimam educandi lectissimos cives rationem docere annititur, haud videtur illam improbasse, morem hunc Celticum in testimonium laudans. Estque longe verissimum quod ait; *utile esse statim ab ineunte ætate frigoribus assuescere, quoniam tum ad valetudinem tum ad munera militaria prodest, habitum vero puerorum natura aptum esse propter calorem qui frigore exerceatur*: quod multis docere àb hoc loco alienum est.

Prisca Germanorum vivendi ratio felicissimis quõdam populus fuit communis.

Utut vero sese hæc habeant, id etiam atque etiam dignum est observatu, non alio pene victu primos mortalium, quos & ævi spacio & forma felicissimos prædicamus, vixisse, quàm illo vetere Germanico. Neque enim est quod moremur Græcorum fabulas de glandibus, quas illi ferunt principiò omnium in alimentum cessisse,

non-

nondum repertis frugibus. Quis enim ſanus & mentis compos, (quales profectò fuere mortalium antiquiſſimi,) ſuſtineat glande veſci in omnium mitiorum rerum abundantia? Sed & ſacræ hiſtoriæ narrant, ſtatim initiò alios agrum coluiſſe, alios paſtoritiam exercuiſſe, indubie in uſum victus, non multò poſt diluvium quoſdam, interque eos Iſaacum Patriarcham ipſum, & ferinam obſonatos.

De cauſis deminutæ proceritatis jam agendum.

VERUM de illa antiqua vivendi ratione plus ſatis fortaſſe in medium adduximus. Neque enim arbitror latere adhuc, quì factum olim fuerit, ut corpora Germanica promiſcue in eximiam illam longitudinem excreverint. Non difficile autem nunc amplius etiam fuerit memorare, quibus de cauſis honos ille formæ in quammultis fecerit jacturam. Quidni enim & heic ut alibi ſemper, contrariæ contrariorum fuerint cauſſæ? Et ſane ità paſſim mutavit omnis vita, itàque omnia inſtitui cæpere, ut pene ſit mirum reliquias ſupereſſe veteris amplitudinis.

I. Connubia cum brevibus frequentiora

Primum etenim in Germanicum ſanguinem per connubium inſerta eſt vicinarum gentium, cum

procerita-tem populi deminuerunt. cumprimis olim Romanorum, brevitas; nec id raro ſed frequenter; nec tempore exiguo, ſed longo ſeculorum aliquot decurſu. Hinc vero citra dubium nati plurimi infra Germanicam longitudinem quidem, Germanis tamen nihilominus accenſiti. Qui viciſſim prolem ſubmiſere ut ſibi ſimilem, ita Germanis antiquis multùm diſſimilem: ad nos uſque contage illa ſenſim proſerpente, ut fieri aſſolet.

Forte tamen non adeo multùm damni hæc res dediſſet, niſi fomento quodam creviſſet malum. Eſt enim ut ſupra parentes liberi ſeſe erigant, & jam tum laudata nobis illa quæ hodie eſt Aſiaticorum prolixitas, quos olim exiles fuiſſe accepimus.

II. Cauſa potiſſima decrementi eſt ratio vivendi priſcæ oppoſita. Majus longe detrimentum exiſtimo à vitæ ratione iſthac enatum, inſtitutis veterum ex adverſo quaſi oppoſita. Equidem illam non dubito primariam ſubſecutæ brevitatis cauſſam dicere, quamvis nunc ſecundo loco à me commemoretur. Neque verò mirum eſt, victu diminutam formam, cum ejuſdem vi inſignem in modū olim corpora adoleviſſe, longo hactenus ſit ſermone oſtenſum. Et ſane paſſim locorum novam

novam illam vivendi rationem introductam obſervo: quam non potuit non conſequi ſiccitas incremento corporum perinimica. Aucto ſcilicet præter naturæ leges nativo corporum noſtrorum igne: qui invaleſcens depaſcitur plus juſto humorem, unde ali & amplificari corpus oportebat, quemque proinde nos in antiquis illis prolixis Germanis ad luxuriam uſque abundaſſe notavimus.

Ut enim ab aëre ipſo initium faciamus, non tantùm fugimus nos ſolito magis frigora ejus & aſperitatem, ſed etiam variâ arte æſtum conciliantes propemodum aduri aëre gaudemus. Quàm exquiſite enim nunc plerique veſtimur à prima uſque infantia præ ævo vetere? Quam cavemus ne quam partem nudam aſpiret aura horridior? Studium aëris calidi hodiernum: In veſtitu:

Ignota majoribus fuere & hypocauſta quæ vocant, omni pene Germaniæ hodie frequentiſſima. Ferenda quidem imo laudanda, niſi plurimi ijs torreri affectent potius, quam ut hyemis rigorem emolliant. Niſi madeas, imo niſi ſudore diffluas, male tecum agi creditur. Ita hyems à perquam multis tranſigitur; quam tamen Ger- In uſu hypocauſtorum:

mania longissimam pene anni partium experitur. Nec vero *totos dies juxta focum atq; ignem agentibus*, quod de majoribus proditum est Tacito, dixeris æque olim usta corpora; cum etiam sic pars maxima pateat frigori.

In usu plumeorum lectorum: Quid de lectis nostris dicemus mollissima pluma suffarctis? quorum vicem humus quondam fuit, aut tenuis herba, aut vero straminis aliquid vel fœni. Profecto & lecti siccant multùm corpora & calefaciunt: & quidē eo plus quo sunt molliores; maxime si & lodice utaris plumea, qui mos Germaniæ itidem hodie tantùm non est communis. Non ego cum Roderico Fonseca in universum damnaverim eorum usum, tamen calidioribus nonnihil & aridis corporibus minime convenire non est dubitandum. Et vero vel hinc variorum morborum proventus haud est exiguus. Utque nulli inde sint morbi, succi tamen multum subduci ita corporibus, necessum est.

In usu balneorum siccorum: Quam exsiccant porro & urunt illæ aridæ sudationes per Laconica excoctæ, nostrûm quibusdam adeo gratæ & frequentes! Neque enim vel illæ majoribus ullo in usu fuere, tantùm lavari calida assuetis.

In

In illo autem quasi perpetuo æstu à prima usque infantia educatis, numquid miremur, exusto humore, sensim correptam formam, & à majoribus nepotes degenerasse? Enimvero quei perinde ut ante nunc adolescerent corpora, quæ non perinde ut ante nunc humiditate sua luxuriant, qua sine frustra expectes aliquod lætius incrementum?

Perpetuus calor externus corpora exsiccat.

Ille vero externus & ambiens corpora fervor, non hac tantum ratione videtur obstare auctui, sed etiam quod hoc ipso seminum vis quasi enervetur. Certe jam olim est Aristoteli observatum: *βορείοις ἀρρενοτοκεῖν μᾶλλον ἢ νοτίοις, flantibus aquilonibus mares gigni magis quàm austris:* quod ex pastorum experimentis etiam Columella prodidit. Id præstat autem aquilo, augendo insitum seminibus ignem, qui externis membris frigore condensatis seipso fit intensior. Quæ mares vero producit vis, eadem valet fere in universum robusto & amplo fœtui producendo. Ut proinde etiam seminibus haud exiguum decesserit adscititio illo æstu nostro. Nec tamen nunc urgebo, quantùm aliàs ardor noceat corporibus jam adultis; quorum morbi & vitia

Idem enervat semina gignentium.

cum

cum itidem in ſemina tranſeant, multis modis labefieri ſeminum robur ab unâ illâ eademque cauſſa neceſſum eſt.

Cibi qui hodie præplacēt brevitatem inducunt.

Plus longe detrimenti à cibis accepit veteris decus proceritudinis. Quaſi enim conſpirare & illi cæperunt in præproperam corporum ſiccitatem caloremque, duo validæ adoleſcentiæ maxime inimica mala. Non urgebo nunc multùm, panis hodie majorem eſſe quam olim uſum. Lacte vero, illo auctus fomento potiſſimo, quam pauciſſimos non adultos tantum ſed & adoleſcentes nunc vivere, cumprimis reor animadvertendum. Ne carnes quidem à nobis, perinde ut à majoribus, expetuntur in cibum. Ex adverſo in gulæ libidinem omnia melle, ſaccharo, varioq; aromatum genere condiuntur: imo ipſa illa condimenta quamplurimis ferè pro cibo ſunt. Uſque adeo nunc diſceſſere mores à leniter dulcibus, cujuſmodi ſunt lacticinia & carnes, ut nihil ferme placeat niſi quod urat aut vellicet palatum. His non juvenes tantùm aut pueri, ſed & infantes vivunt. Atqui iſthæc omnia ſimul nativum etiam

ſuccum

ſuccum murifice deprædantur. Pene dixeris in nonnullos convenire illa Plautina:

Ei homines cœnas ſibi coquunt: cum condiunt
Non condimentis condiunt, ſed ſtrigibus,
Vivis convivis inteſtina quæ exedunt.
Hoc hic quidam homines tam brevem vitam colunt,
Cum haſce herbas hujuſmodi in ſuum alvum congerunt,
Formidoloſas dictu, non eſu modo:
Quas herbas pecudes non edunt, homines edunt.

Jam pro cibo ſimplice quàm infinita varietas portentoſis illis ganeæ magiſtris eſt excogitata! Quanta dapum copia onerantur menſæ, farciuntur accumbentium ventres! Pudet fateri, quo prolapſi ſimus luxuriæ. Optime vero olim Flaccus:

Accipe nunc victus tenuis quæ quantaq; ſecum
Afferat. Inprimis valeas bene. Nam variæ res
Vt noceant homini, credes memor illius eſcæ
Quæ ſimplex olim tibi ſederit. At ſimul aſſis
Miſcueris elixa, ſimul conchylia turdis:
Dulcia ſe in bilem vertent, ſtomachoq; tumultum
Lenta feret pituita.

Verissime profecto hæc Flaccus & ad mentem ipsiusmet artis medicæ. Quum illæ epulæ autem valetudinem prosternant, aut saltim debilitent, quidni & incremento illæ officiant plurimum, fructui integræ & robustæ sanitatis?

Potus plus quam cibus nocet.

Et tamen plus quam cibos damni arbitror dare potum, qualis ille nunc quidem in consuetudinem est receptus. Neque vero mirum est, majorem turbandi corporis vim potulentis quam cibo sicco inesse: nam ἡ τοιαύτη τροφὴ χυλωτέρα τῆς ξηρᾶς ἐστι, τῷ πλεῖστον εἶναι, καὶ δὲ αὐτῶν τῶν σιτίων τὸ ὑγρὸν γίνεσθαι τροφὴν, ut eleganter loquitur *sect.* 1. *probl.* xv Aristoteles.

Cerevisia lupulosa nostra minus alit.

Non reprehendam nunc lupulum, quo cerevisiæ nostræ, Hispanico forte invento (Hispaniæ enim vetustatem ferre ea potus genera, teste Plinio, docuerunt, hanc vero maxime præstat lupulus: eoque & Isidorus Hispalensis Hispanicæ celiæ confectionem docens l. xx. Originum c. 3. non aliud videtur spectasse ijs verbis: *fermentato jam succo sapor austeritatis & calor ebrietatis adjicitur:* quorum utrumque efficit lupulus) condiuntur: ne videar simul & bona quæ confert, sane insignia, damnare. Et tamen est certum,

rum, æque multum illo deteri alimentariæ virtutis, quam perit dulcedinis: quoniam hoc ipso in medicamenti naturam abit propemodum quod non nisi alimentum debebat esse.

Vini usus in Germanis serius cœpit.

Vini vero noxam silere nullus possum. Ignorabat olim vitem omnis Germania: major populi pars & fortissima ne vinum quidem ad se sinebat importari; tantùm proximi ripæ Rheni & Danubij illud mercati sunt, indubie tamen perraro, nec nisi opulentiores. Gallis & Pannonijs Probus Imperator, scribitur à Vopisco in ejus vita, primus omnium vineas permisisse; imo eorum colles vinetis replevisse; adactis in illam curam otiosis legionibus. Antiquata scilicet Domitiani lege, ut in provincijs vineta succiderentur: cujus meminit in Domitiano Suetonius, & in Scopeliano Sophista Philostratus. Ex eo Gallica Rheni & Pannonica Danubij ripa vitem coluit; forte & Transrhenana Germania accepit, utpote quum idem Imperator, *urbes Romanas & castra in solo Barbarico posuerit*, eodem Flavio Vopisco teste. Cœterum in Cisrhenana indubie jam inde vitis lætissime succrevit: in reliquam Transrhenanam serius recepta est.

In Annalibus Francicis legimus, anno poſt natum Chriſtum DCCCXLII, quumvaſtum illud Francorum regnum tres in partes, filios inter Ludovici Pij, divideretur, Ludovico juniori præter Germaniam TransRhenanam cis Rhenum *multas civitates* ceſſiſſe (Moguntiacum ſcil. Nemetum & Vangionum opida) *cum adjacentibus pagis propter vini copiam.* Quod videtur argumento eſſe, in Tranſrhenana Germania vitis cultum nondum ea ætate valuiſſe. Id obſervandum, etſi jam Probo Cæſare inceperint vineæ Rhenanæ, multo tamen pòſt adhuc zythi uſum illis in terris ſuperfuiſſe. Non alibi profecto cerevisiam bibit ὁ παραβάτης Julianus, quum lepido in eam epigrammate Græce invectus eſt: cujus ſenſum elegantia non multum forte diſpari (parem enim non patitur utriuſque linguæ diſpar genius) ſic Latine expreſſeris:

Ad Rhenū poſt Probi ævum ſuperfuit cerevisiæ uſus.

Quis Dionyſe? unde es? Nam Bacchum juro per ipſum,
Te minime novi, ſed Jove noſco ſatum.
Alter olet nectar: Tragon aſt tu. Gallia nempe
Te flava è ſpica vitis inops genuit.
Quin Cerealem igitur te dixero, non Jovialem,
Spicigenam potius & bromon, haud bromium.

Melio-

Ita, inquam, forte haud inepte vertas: servata ipsâ tragi voce, quâ hoc loco non hircum, ceu vulgo creditur, sed illud ex olyra aut tritico confectum illique ævo celebratum significari, per mihi fit verosimile. Forte vero & ultima illa sic rectius reddideris:

Quin Demetrius ergo audis sed non Dionysus,
Spicigenusq; magis & bromos, ac bromius.

Meliora tamen sunt Græca, eoq; præstat audire.

Τὶς; πόθεν εἶς Διόνυσε; μὰ γὰρ τὸν ἀλήθεα Βάκχον
Οὔ σ' ἐπιγιγνώσκω· τὸν Διὸς οἶδα μόνον.
Κεῖνος νέκταρ ὄδωδε, σὺ δὲ τράγον. ἦ ῥά σε Κελτοὶ
Τῇ πενίῃ βοτρύων τεῦξαν ἀπ' ἀσταχύων
Τῷ σε χρὴ καλέειν Δημήτριον, οὐ Διόνυσον
Πυρογενῆ μᾶλλον καὶ βρόμον, ἢ βρόμιον.

Hæc Julianus: cujus tamen judicium non est quod magnopere moremur. Tantum satis nunc est nobis, inde didicisse, ne tum quidem Cisrhenanos cerviliam desiisse coquere.

Quo autem cunque momento vinum potare Germania didicerit, equidem ejus usu multum pòst corporibus decessisse, non dubito. Nec enim illud cui à vero alienum videri debet, qui & vini temperaturam perspectam habet, & avi- Vini temperatura calida est & sicca.

 ditatem

ditatem potandi, nostræ genti, antiquissimo bellicosorum populorum vitio, nimis quam familiarem. Non est mei nunc instituti agitare multis modis; quæ varios eruditos non semel occupavit de vini temperie, quæstionem, frigidumne sit an calidum, numve exsiccet potius quam humectet. Bene enim constitutum vinum omne, quale est in quo ab exsuperante aqua virtus vini genuina diluta non est & fracta, quod meracum dixeris & vinosum, calefacere multùm, haud crediderim in dubio ponendum esse. Fulva certe pleraque & antiqua omnium consensu calidâ facultate insignia sunt. Quamvis etiam liquida omnia sint vina, comprehendunt tamen indubie multum subtilis ignei corporis, eoque exsiccandi vi pollent; magis minusve, pro copia illius ignis aut penuria. Quod quoniam in hac controversia arbiter lectus Hieronymus Fracastorius, autor ingenio & judicio maximus, singulari opusculo, & ipse ille pro quo sententiam tulerat Antonius Fumanellus medicinæ peritia itidem insignis, multis libellis cum contra alios, tum inprimis Consalvum Barredam, & Johannem Baptistam Confalonerium,

nerium, qui vinum omne humidum pronunciaverant, jam ante hosce centum annos perdocte & copiose demonstraverint, non est cur ego vel verbulo rursus nunc idem adstruam.

Ea vero cum sit vini meraci & generosi (quo præcipue delectamur) natura, ecquis dubitet quotidiano & largo ejus potu plus justo & calefieri corpora & exarescere? At multi nostratium ingurgitant sese igneo illo potu pene quotidie; nec adulti tantùm aut jam viri, pro lacte nutricis prope ab infantibus bibitur. Et tamen ad altitudinem aliquam speciosam excrescerent corpora, primis statim annis tantùm non exsiccata? Qualem credis sanguinem à matribus meri potricibus suggeri fœtui anteaquam misellus ille prodit in lucem? Quantùm ardent indubie semina patrum potulenti istius ignis plena? Tam corruptis primordijs natus infans quomodo efferat corpus in decoram aliquam prolixitatem? At vitiosos natales excipit pejor educatio, ne prima quidem ætate à mero sibi temperante: adolescentes etiam helluantur. Multum sane absumus ab optimis Platonis legibus, qui pueris ante duodevicesimum annum vino

Illa vini intemperies corpora calefacit & exsiccat plus justo, eoq; prohibet incrementum.

Vini usus frequentior cum primis primæ ætati nocet.

vino interdixit, inde ad tricesimum non nisi moderatum ejus haustum concessit, addita caussa: ne ignis igni addatur. Quod ille quidem ita censuit morum gratia, qui vini imo omnis inebriantis liquoris potu in juvenibus efferantur: trahere vero etiam ad valetudinem licet atque auctum corporum. Non quidem quasi vinum plus nimio augeat sanguinem puerorum, quo jam tum abundant, calidi nempe & humidi naturâ, quod Galenus noster caussatur *in iis quæ de tuenda sanitate & virtutibus animalibus* scripsit: id enim potius lac præstat, ætati tamen illi maxime conveniens: sed quod tenuiore & exhalabili sui parte, sive, (ut nunc vulgo loquimur) spiritu suo tenet facile caput, quod in pueris per se humoris est plenum, unde comitialium affectuum imminet periculum, ceu *l. de somno c. 3.* acutissime observatum est Aristoteli: tum etiam quod plus quam par sit, absumat nativum succum amplificandis corporibus idoneum & paratum. Certe quantùm valeat ad incrementum cohibendum vini in primis annis quotidianus usus, vel simiæ nos doceant & quadrupedes digitis præditæ: quas

jam

jam tum olim veteres prodiderunt, minus crescere si meri potui assuescant.

Cerne vero hunc terrarum orbem, & inquire in staturam hominum, quanta fuerit ignotâ adhuc vite, & post temeti consuetudinem. Deprehendes utique, quaqua incessit vinum, pristinam altitudinem sensim correptam, & mutilatâ corporis dignitate robur ipsum esse imminutum: alibi vicissim, damnato per religionem vino, ut in Asia, priscam corporum brevitatem nova altitudine emendatam. In ipsamet Germaniâ nostra, quæ pars vitem non alit, aut vino rarius, lacte aut cerevisia frequentius, utitur, nonne plures educat majorum adeo laudatâ magnitudine insignes, præ illa cui vinum est in familiari & multo potu? Quid? quod & in terris vite fæcundis lætius adolescant aquæ potores, aut amatores vini ὀλιγοφόρȣ, quique meri vires multâ aquâ castigant, vel, ut Plinius loquitur, vinum castrant.

Vinum ubivis terrarum hactenus detraxit staturæ.

Et tamen pene in universum naturâ sunt mitiore vina Germanica alijs: quæ vel ignea sua vi, vel terrea, imo lapidea fæce in præmaturam ariditatem tendines ligamenta atq; ossa ipsa præ

Etsi vina Germanica sunt mitiora, non vacant tamen noxa.

 nostris

noſtris conjiciunt alias, & potores ſuos non brevitate tantum, ſed etiam exquiſitis doloribus ac deformi turpique articulorum nunc rigiditate, nunc curvitate nonnunquam & fœda elephantiaſi, peſſime mulctant. Nec tamen ipſa illa vina noſtra quamvis optima prorſus innocentia quis pronunciaverit. Graſſantur enim & illa in viſcerum totiusque corporis nativum ſuccum calore ab indole corporis noſtri alieno, cumque intempeſtive conſumunt: quo adoleſcentiæ incrementum intercipitur, adulti in ſenium præcipitantur.

Temeti generoſioris largior potus demū eſt noxius.

Non ego temperatum vini uſum accuſo. Abſit. Meri & quidem unius quotidianam potationem alendo corpori haud cenſeo convenire. Illa autem Scythis olim interdum uſitata ἀκρατοποσία uſque adeo in mores nonnullorum irrepſit, ut alia omnia pocula faſtidiant, imo fortiſſimo tantùm vino in ipſa menſa cibum diluant. Quod mendoſum eſſe nec à Flacco fuit diſſimulatum, ſatis bibulo alias homine:

quia nil vacuis committere venis,
Nil niſi lene decet; leni præcordia mulſo
Prolueris melius. Scili-

Scilicet blando calore quàm rectiſſime cibus edomatur: ſi plus juſto auxeris, aſſat ille potius ac adurit quàm ut coquat, unde crudi ſucci in venis omnibus proventus. Imo, quod mirere, frequens ventriculi ex alieno calefactio nativũ illius calorem dejicit. Exemplo ſuo teſtantibus id paſſim noſtris temeti potoribus: ne quid nunc dicam de Hippocrate, qui ex Græcorum ſuorum uſu id Medicis Aphoriſmis inſeruit. Hi ſane languorem ex crapula contractum ſimilibus poculis depellunt, tandemq́ue invaleſcente malo non aliter poſſunt tueri quod ſupereſt ſanitatis, quam remedio ex noxa quæſito. Quanto majus verò eſt indubie damnum, ſi merum non duntaxat in neceſſarium ceſſerit potum, ſed etiam dies noctesque ita combuſſeris, ceu ille ait? Quod nimis (heu!) genti noſtræ nunc familiare eſt.

Emolleſcere homines ad ferendum laborem atque effæminari vini iſthac ingurgitatione, jam tum olim majores uſu ipſo deprehenderant; eam unam ob cauſam importari ad ſe vinum prohibentes. Quidni vero & ſtaturam multum ſufflaminet quod tantum detrahit viribus? *Vini crebrior uſus ut vires enervat ità & ſtaturæ obeſt.*

Nisi sane dicere malueris, diminutione virium corpus amplificari, fatendum hoc fuerit.

Mangonia vinorum vina magis solito reddunt noxia.

Ut vero innoxium sit vinum sibi & naturæ suæ relictum, profecto tantùm non venenum esse illud incipit mangoniis illis, quibus non tam conditur quam adulteratur. Sulphuris & resinæ fumum, calcem & gypsum quis in corpus admiserit? Quis non ab arsenico albo illo facticio abstineat tamquam à veneno? At vero his similibusque sapor & robur & ætas vino conciliari solet. Hæc vino commista in intima viscera rapiuntur. Non potest non tacite quicquid est boni succi tam doloso igne consumi.

Vini noxam jam demõstravit Adr. Turnebus.

Non pergam in vini ingurgitati noxam declamare: quum illa jam pateat, & præclare eam dudum ostenderit singulari libro decus illud rei literariæ Adrianus Turnebus, cui hoc nomine præ ipsis medicinæ magistris sanitatis tuendæ ars æternas laudes debet & gratias.

Spiritus vini præclarum est chemicorum inventum.

Utinam vero non & majore flamma adurere vitalia mos esset! Divinum sane inventum est ille chemica arte prolectus, quem vocant, vini spiritus: neque omnino vana opinione Arnoldo

Villanovano & Raimundo Lullio (qui primi videntur hoc genus liquoris Europæ laudavisse) est creditum, si quod est unum omnibus vel certe plærisque malis affectibus corrigendis idoneum remedium, Elixiris illo Arabico dignum nomine, hoc esse illud. Neq; vero non jure quodam illi aquæ vitæ appellatio debetur. Cæterum ex quo parandi ejus peritia in infimum vulgus, ipsumque, cum medicamentum esset rarius, in familiarem potum pene transiit, lethalis, imo tantum non Stygius factus est ille vitæ perpetuandæ dicatus liquor. Et vero quî melior possit fructus exspectari ab ejusmodi, ut ita dicam, epota flamma, plurimum superante omnem fortissimi etiam vini ardorem? Non est meum enumerare nunc singula quæ ex immodico ejus haustu damna valetudo patitur: quantum impediat auctum corporis, satis hodie est si animadvertamus. Neque vero in difficili est isthuc pernoscere, quum multis jam ostenderimus, nihil æque obstare auctui atque præcocem primæ ætatis siccitatem qualem non potest non producere flammeus ille liquor, sive ille ipsammet illam ætatem diluerit, sive semina parentum &

Immodicus illius usus summe noxius sanitati atque adeo & staturæ.

maternum ſanguinem infecerit. Solet vero nonnunquam fieri utrumque: quæ ſunt nonnullarum etiam fœminarum vitia. Enimvero multis jam ſeculis nihil deterius de ſtaturâ noſtra & robore quam vinum meretur: indubie vero plus longe illi decedet paulatim, ſi ad vini uſum frequens potatio hujus quoque rei acceſſerit; ut jam tum in mores noſtros illa ſeſe inſinuat.

Fumus etiam Tabaci noxius ſtaturæ.

Quin arbitror haud parum daturum damni & tabaci fumum, quem nuper adeo conciliandæ ebrietati America cœpit noſtro orbi mittetere, quaſi deeſſent nobis inſtrumenta dementiæ. Siccat videlicet & ille mirum in modum: cumprimis exhaurit ſucco ſuo caput, ut ſolent ἀποφλεγματισμοί: etſi minore noxa.

III Propera hodie multorum Venus nocet ſtaturæ.

Illis vero cauſis decrementi noſtri omnino annumeranda eſt præpropera quorundam Venus; quæ more majorum erat ſatis ſera. Abunde nimirum & rationibus & ſapientum teſtimonijs jam ante confecimus, properantiâ illâ & ſeminum robur frangi, & exhauriri ſuccum incremento adoleſcentiæ neceſſarium, eoque plurimum ſic detrahi juſtæ prolixitati. Etiam in juvencu-

venculis uteri angustiam, & sanguinis non illam copiam quæ pariter & alendo fœtui & corporis proprij auctui par sit, licet accusare: quemadmodum Aristoteles ab his caussis nanorum ortum arcessivit *sect.* x *probl.* xiv. Minus tamen hac parte à nostris quam à nonnullis gentibus vicinis peccari, est quod gaudeamus. Et verò superstitis nonnihil avitæ magnitudinis haud levis est caussa illa à majoribus derivata continentiæ consuetudo. Nec tamen hodie antiqua omnes severitate vivimus, sed virorum peccatis quandoque & adolescentia se contaminat, dum major est quam olim parentum indulgentia: est etiam apud nos ubi corrumpere & corrumpi ludus censetur, & à seculi moribus invenit non veniam tantùm sed ferme applausum.

Forte nunc & celerius quam olim ipsa pubertas multorum prodit sese, ac puellæ haud paucæ sororiantibus ante annos mammillis se maturas ostentantes viros invitant. De majoribus verba Melæ sunt: *Maximo frigore nudi agunt antequam puberes sint. & longissima apud eos pueritia est.* Unde intelligere est, tardius tum ipsam pubertatem adventasse: quæ tamen plærisque

Pubertas hodie quàm olim maturior est, ob diversã vitæ rationem.

riſque hodie ſueto alijs gentibus tempore efflorefcit. Cujus mutationis quam cauſam dixeris aliam, quam vivendi rationem in præmaturum calorem ſiccitatemque nunc adeo pronam præ ævo vetere? Scilicet ut olitor præcoques fructus fimo multo & calce ſubjecta aut tepefacto per artem aëre evocat: ita & vitæ modus calidior juſto citius elicit puberratem, inque Venerem impellit ætatem cœteroquin haud dum nubilem. Quod ipſum in molliter educatis manifeſtò eſt deprehendere, qui præ agreſtibus & pauperibus jam tum pueri ſunt veſticipes; veluti & puellæ ejuſmodi in teneris adhuc annis jam pruriunt.

IV Laborioſa hodierna & ſollicita vita obeſt item ſtaturæ.

Quantum porro hodie diſceſſum eſt à veterum ſomnolentia! Quam duris laboribus ipſa ſtatim pueritia in magna parte hominum affligitur! Quæ nunc curæ, quæ ſollicitudines corpus macerant! Atqui ab hiſce omnibus quum majores ſibi temperarint, plurimum fomenti eo ipſo additum eſſe accremento corporum, luculente à nobis jam eſt demonſtratum. Ut proinde nullum ſuperſit dubium, etiam his ipſis carpi priſcam magnitudinem, & vel ſolas haſce ob

caufſas

caussas ad speciosam illam & firmam corporum pulcritudinem non posse nunc à plærisque perveniri.

V. Morbi primæ ætatis hodie frequentiores obstant auctui.

Tacebo in præsens, quantum auctui detrahant varij in prima ætate morbi: neque vero est qui ignoret, multum illis impediri justam adolescendi vim. Ut autem aliàs in omni vita minus hodie majoribus nostris valemus, ita dubio procul præ illis ipsa pueritia nost[illegible]ribus est ægritudinibus obnoxia.

Conclusio doctrinæ de statura veteri & nova corporum.

Verum de caussis antiquæ magnitudinis & subsecuti passim decrementi, plus satis fortasse verborum fecimus. Certe ut quidquam addamus, nullum fuerit pretium operæ. Tam multa autem omnino adferenda fuerunt, saltim ut eo manifestius fieret, olim corpora Germanica non minus humiditate quàm calore luxuriasse, illam vero temperiem nova vivendi ratione, & quidem præcipue alimentis hactenus insuetis, in aliam naturam degeneratam. Neque vero hæc corporum diversa constitutio tantùm staturæ illam varietatem effecit: verum etiam haud ferme aliunde caussæ reliquorum, quæ ab initio in cute, oculis, pilis notavimus, sunt arcessendæ,

dæ. Ut eapropter nec fuerit imposterum opus, prolixa quadam oratione; postquam bene adeo etiam illorum, quæ sunt adducenda, jacta jam sint fundamenta. Et vero nos reliqua ista non nisi paucis expediemus.

III DECVSSIS CANDORIS EJVSQVE MVTATIONIS IN CVTE.

CANDIDA omnes CVTE olim præstitisse Germanos, nunc vero etsi plærique aviti adhuc sint coloris, satis tamen multos subflavos aut subfuscos v[illegible] jam tum dictum est. Sed in caussas est inquirendum. Et sane cum veterum pariter tum recentiorum aliquammulti eximiâ doctrinâ viri candorem quidem plagæ hujus septemtrionalis frigori unicè acceptum retulerunt; perinde atque Æthiopum nigredinem patrii illorum cœli maximo æstui. Forte haud abs re fuerit unum super hac re in medium producere Julium Firmicum, qui l. 1. c. 4. ita loquitur: *Istarum quinque Zonarum vis atque natura quarundam gentium homines uniformi colore progenerat. Quacunque igitur gens hominum illi adjacet Zona, quæ sempiterna adustione ignibus accenditur, licet sit sub ejus Zonæ partibus collocata quæ est composita moderatione formata, ad fingendos tamen colores hominum ignem sibi ex vicinæ societatis conjunctio-*

Nonnulli candorem cutis frigori aëris Germanici tribuunt.

junctionibus mutuatur, ut homines ad imitationem inustarum rerum atri semper forma coloris infuscet. Quæ vero partes glacialibus adjacent Zonis, quæ viduatæ ac desertæ solis ardoribus perpetuis pruinarum nivibus opprimuntur, gentes illas hominum quas in vicino posita Zona progenerat, nitore faciunt omnes splendidi candoris ornari. Hæc Firmicus ex sententia Mathematicæ suæ disciplinæ. Qui tamen ut & reliqui illi in utroque isto haud leviter erravere.

Nigredo Æthiopum non debetur æstui aëris.

Enimvero Æthiopes non in illam nigredinem à sole peruri argumento est, quod illic loci ex utero usque materno fætus secum adferant colorem gentis. Id quod recte jam olim objecit, Strabone teste, Onesicritus, is quem Alexander Magnus una cum alijs ad Indorum sapientes ablegavit. Porro jam olim Ptolomæus in interiore Lybia Æthiopes albos prodidit: etiam nunc vero insula S. Thomæ, æque validis caloribus atq; Æthiopia ipsa exposita, albos gignit; imo medios inter Æthiopes, in regnis Melindæ Monbasij Congij aliisque, Lusitana progenies non degenerat à colore avito, etsi jam centum annos amplius eosdem æstus toleraverit, quæ

non minus recte advertit in Congiani regni descriptione Eduardus Lopez. Addendum vero: Americæ cœlum, alicubi licet æstuosissimum, nullos alios tamen agnoscere Æthiopes quam ex Africa advenas: inque maximis Asiæ ardoribus paucos fuscos inveniri, inter medias vero septentrionum nives Æthiopem parentem cuticulâ liberorum posse prodi. Ne nunc dicam quod haud omnis Æthiopum patria æque ardeat, solem licet in vertice patiatur, atque nonnulla extra vertentes circulos collocata: plurimum nempe à vero remotâ, licet passim receptâ, illa habitabilis terræ in zonas divisione.

Candor cutis itidem haud est ab aeris Germanici frigiditate.

Ut vero non illa Æthiopum nigredo æstui, ita nec Germanicæ cutis candor frigori unice adscribi debuit. Sane extimi septemtrionalium Europæ non candicant, sed colore sunt subfusco, quod bene est in Historiæ methodo annotatum à Joanne Bodino, & de Samojedis ab alijs proditum: in Asia jidem si nonnullis credimus, in luteum propendent: quos in America ad sui nominis fretum invenit Forbisherus, capillo fuere nigro, colore cutis olivam referente; qui Forbisherum secuti Samojedis similes

depre-

deprehenderunt. Quantam porro plaga iſta ſeptemtrionalis animalium omnis generis comprehendit multitudinem, quæ nullo præſtant candore præ jis quæ aliæ mundi partes nutriunt? Debuit vero ad omnia pariter animantia cœli illa vis pertinere, ſi quæ tantùm poſſit in humanam cutem. Quamvis enim brumali tempore nonnulla extremi ſeptemtrionis animantia in canitiem pilos mutent, non hoc tamen eſt omnibus commune, adeoque non tam aëri debetur quàm alijs cauſſis. Sed nec adeo magno riget frigore Germania atque vel olim eſt creditum, vel hodie nonnulli, qui terrarum orbem non niſi cogitatione intra parietes ſuos otioſi perluſtrant, forte arbitrantur. Quæ ſane ex Firmico paulo ante recitavimus, quaſi ſeptemtrio omnis *perpetuis pruinarum nivibus opprimatur*; à vero ſunt alieniſſima. Imo vero longiſſimi æſtate dies plærumq; æſtum alicubi inducunt penè intolerabilem. Quid? quod perquam multi hodie qui Germani nati ſumus, candore aliquo cuticulæ nihil alijs gentibus præcellamus, ſubflavâ aut rubente aut fuſcâ ſatis facie: cum tamen non mutaverit à priſtino cœlum, nec uni

magis quam alteri blandiatur. Ut proinde nemini non facile liqueat, & antiqui illius omnium plane Germanorum communis, & ejus qui nunc est in nobis varij coloris, causam a cœlo tanquam unico principio minime advocandam esse.

Causæ quæ cutim possint inficere aliæ internæ sunt aliæ externæ.

Propius fortassis ad rem collimabimus, si quasi fundamenti loco collocaverimus, in universum duplicis esse ordinis quæ cuticulæ colorem inducunt: alia intus in homine ipso comprehensa, alia foris eundem ambientia. Neque vero hac de re quis paulò rerum peritior temere dubitaverit. Ecquis enim ignorat, quantùm in omnem modum valeant fuci, pigmenta, sordes, lotiones atque id genus alia? Cutem candidam in rubedinem ab æstu aduri, in vulgus est cognitissimum: non minus atque candorem illum à bene temperato aëre integrum defendi. Præ frigore partes sanguine turgidas livescere, quis itidem nescit? Adhoc ut reliqua corporis, ita & cuticulam, vi seminum genitalium & materni sanguinis, similem parentibus naturam perfrequenter contrahere, omnibus utique est compertissimum.

Et

Et vero isthac potissimum ratione ex Æthiope Æthiopem nasci, per est verosimile. Videtur sane jam olim ita Aristoteles etiam sensisse: ut qui in exemplis earum similitudinum queis liberi parentes referunt, sexto historiæ animalium libro recitet, id quod in Sicilia contigerat de mulieris quæ adulterium cum Æthiope commiserat filia, ipsâ quidem albâ, sed in filium avi colorem propagante. Idem vero Aristoteles illarum similitudinum caussam haud aliam quàm seminum vim agnovit in ijs quæ quarto de animalium generatione libro, more suo, subtilissime disputavit. Nec Strabo xv libro, quid aliud quam seminis dispositionem similius vero reperire potuit in causis ejus, cur in ipso materno utero nigricet Æthiops: utut primariam nigredinis caussam æstum aëris habuerit. Quid? quod à seminum naturâ jam tum Herodotus olim colorem istum derivârit? inepte tamen causatus ipsorummet seminum similem nigredinem: quo nomine recte illum confutavit *l. 2. de generat. animal. c. 2.* Aristoteles. Haud facile tamen dixerim, quo auctore aut qua de caussa primò omnium iste color cæperit, anteaquam quasi in-

Seminum genitalium vi cutem varios colores contrahere, probatur exemplo Æthiopū.

here-

hereditatem venit. Ut enim non ægre concesserim quod vulgò Hebræi, imo inter vetustiores eorum ipsemet Josephus *l.* 1. ἀρχαιολογίας *c.* 7. tradunt: Æthiopes omnes ab uno Chus propagatos: quoniam ut olim ita & hodie sibi pariter vicinisque Chusæi nuncupantur; ut fortassis etiam verum sit, illum Chus isthac cute omnium primò insignitum: tamen id difficile est dictu, unde Chus ille præ aliis ejusmodi colorem sit consecutus. Neque vero non fabulis simillimum est quod Guilielmus Postellus scribit, diris Noachi, queis Chamum ille filium devovit, in nepotem Chus nigredinem hanc derivatam. Ecquis enim alius id prodidit? aut quis temere credat viro mentis luxatæ? Et cur parentis Chami culpa solũ Chus traxerit in pœnam? Ex Sacris literis sane, potius Chanaanem Chami filium sceleris fuisse participem, dixeris. Ego verò occulto numinis operi primam nigredinis illius originem malim quidem adscribere, quàm naturæ alicui sive vitio sive lusui: si quod sentio fatendum est. Quî tamen unius Chus posteritatem ita à reliquo mortalium genere distinguere Deo placuerit, fateor me fugere.

Sed

Sed quorſum prolabimur? Occulta quadam ſeminum, primive ejus quem à matre fœtus accipit ſanguinis, facultate ſaltem poſſe cuticulam tingi, extra dubium cenſeo collocandum: cum longe majora & quaſi divina hinc proficiſcantur. Porro quàm turpi pallore deformat corpora fames juſto longior! Quàm ex adverſo nitida & pulcra eſt cutis hominum molliter viventium! In ipſis alimentis ad omnes ferme colores contrahendos facultas utique inſignis ineſt. Ut rubent omni facie Liberi patris ſtrenui illi nepotes! Dixeris miniatos Joves, aut Silenos

Causæ aliæ internæ colorum cutis.

Sanguineis ebuli baccis minioq; rubentes.

Aquarum quanta ſit vis in pilis animalium mutandis, in facili eſt præclariſſimorum ſcriptorum teſtimonijs demonſtrare. Quidni vero illæ multum etiam valeant in tingendâ ipſamet cuticula? Sane Oneſicritus olim, quantum ex Strabone videre eſt, ſolis aquis acceptam retulit nigredinem Æthiopum: quam tamen ſententiam non facimus noſtram. Curas quoque aliosque animi vehementes diuturnosque affectus plurimum hac in re poſſe, ne quidem pueri ignorant. Multo minus quem latet vis morbo-

rum. Utique & viſcerum ſanguiniſque abdita vitia prodit cuticula. & perſæpe jis omnibus rectiſſime ſe habentibus, ſoli ſubcutanei humores ſi male affecti fuerint triſti colore nos deturpant. Id quod muliebri ſexui per eſt frequens: fruſtra in viſceribus corrigendis occupatâ medentum curâ: de quo optimè ad Hippocratem de Mulierum morbis Mauritius Cordæus diſſeruit. Imo & ipſa cutis ſi laboret, quidni in partem trahatur incumbens cuticula? Non quod hæc ſemper colorem cutis referat (eſt enim Æthiopibus cutis ipſamet ſatis candida) ſed quod tota illa ſi habeat ſeſe præter naturam, non poſſit non aliquid eſſe mali à malo tam vicino.

Priſci candoris & factæ mutationis cauſa ex ſupra dictis patet.

Cæterum de colorum illorum cauſis exquiſitius agere ad ἀκρoατικὰ medica potius pertinet: hic vero ſermo noſter quam maxime jis, qui myſterijs medicæ artis haud initiati ſunt, conſecratus eſt. Haud difficile verò eſt vel ex hiſce paucis quæ in medium ſunt allata, intelligere, & illius olim omnibus majoribus communis candoris, & ejus qui nunc eſt in nobis varij coloris originem. Ecquis enim non agnoſcat

Primariæ omnium cauſſa vis.

hac in re occultam quandam ſeminum vim,

ſive

five majorum naturam five noftram attendas? Enimvero quis dubitet, olim quidem communi adeo rei communem aliquam cauffam fuiffe? Nec tamen præter vim aëris, cujus imbecillitatem patefecimus, quidquam commune invenias temere, fi feminum virtutem exceperis. Quam fuiffe tum uniufmodi, non eft quod miremur, quum victus ratio, cujus maxima in feminibus mutandis vis eft, una fuerit atque eadem. Et fane plurimùm ad calorem fervandum poteft, illa quæ tum fuit vita multâ humiditate luxurians.

eft feminum genitalium,

Quanta autem ea in re facta fuit fecuto ævo difceffio! Ut enim taceam illa cum gentibus fubfufcis permifta connubia: quis miretur alimentis illis calidis & ficcis, omnium pene palato ufque adeo gratis & quotidiani ufus, ipfa paffim femina in eam naturam tranfiiffe, ut pro candidis fubinde facilius nunc fubflavi aut fubfufci generentur? Quàm multis funt ægritudinibus corpora noftra obnoxia, præ ævo vetere, in ipfa femina penetrante vitio! Sane non poffunt non etiam hinc plures hodie nafci decolores.

Mutationis factæ cauffæ variæ.

Non perdidit porro nativum candorem o-

Sol olim non perinde atq; hodie corrupit cutis candorem.

lim, atque nunc fit, solis ardor: quia pauci tum agrum aratro coluere, alijsque laboribus qui non nisi sub dio queunt peragi fuere dediti. Quo genere tamen vivendi nunc magna Germanorum pars occupatur; quam eapropter in rubedinem aut subnigredinem quandam plerumque adustam cernimus.

IV

DE CAVSSIS PRISCAE ET NOVAE OCVLORVM HABITVDINIS.

Pupilla omnibus nigricat.

Iris oculorum variũ suum colorem debet tunicæ uveæ.

Verum quid hisce immoramur? ad caussas veteris novæque OCVLORVM habitudinis pergendum. Nec tamen hujus est nostri instituti, multis nunc quasi generatim disputare de oculorum coloribus: cui scilicet parti eorum inhæreant proxime, quidve eos ita effingat. Scilicet in pupillæ colorem inquirere prorsus est à nobis alienum: cum illa nihil mutaverit, & in universum omni hominum generi nigricet: neque enim moramur fabulas de pupilla viridi quorundam Æthiopum. Iridis vero varietatem non à diversâ humorum oculi quantitate, quod ingeniose visum olim fuit Aristoteli; non ab eorundem innato lumine, quod Galeno nostro ejusque sectatoribus plerisque, imo fortassis Empedocli etiam placuit, proficisci, usque est adeo cognitum hodie, ut iis refellendis dare

amplius

amplius operam, sit operam pariter & tempus ludere. Ecquis enim nunc, in tanta anatomicæ rei luce, dubitet, num verum dixerit jam ante hosce octingentos annos subtilissimi ingenij Arabs ille Alhasenus, eos iridis colores in antica uveæ quam appellant tunicæ facie insidere? Sane ejus ignorantia non possit amplius ut olim veniam reperire.

Itaque id quidem extra est omnem controversiam, illam circa oculos mutationem quæ Germanis nobis contigit, aliâ tantum atque aliâ tunicæ istius ratione hactenus evenisse. Videtur autem perdifficile, ut in universum omnium colorum, ita eorum qui in tunica ista comparent, caussas atque originem exponere. Quemadmodum enim recte observatum *quinto de animalium generatione libro* est Aristoteli, uni pene hominum generi inter cuncta animalia non unus est oculorum color, nec alijs animantibus per ætatem coloris illius fit insignis mutatio. Ipse quoque ille color ea est collocatus in hominibus differentiâ, ut cæsius omnium pene septentrionalium, niger eorum qui meridiem versus habitant quasi proprius habitus olim sit; id

Difficultas explicandi caussam, colorum uveæ tunicæ.

id quod ſcribitur *quarta decima problematum ſectione*; nec vel hodie uſquam plures cæſii quam inter Germanos & conterminas ſeptemtrionum gentes, aut plures nigri ſunt quam inter Æthiopes Arabesque.

De natura coloris in genere & ſpeciatim cæſei poſtulatum.

Cæterum ut in breve omnem hanc diſputationem contrahamus, nunc quidem credi nobis poſtulabimus: colores non aliunde eſſe, quam à diverſa ratione luminis, in ſuperficie corporis nonnihil quidem pellucidi in quo tamen opacitas præpolleat: & porrò plus cæruleo pellucidi illius ſubeſſe quam nigro. Quorum utrumque ſummus etiam magiſter Ariſtoteles docuit.

Cerebrum humidius eſt ſeptemtrionalium gentium, ſiccius Æthiopum.

Illud itidem in comperto eſt: ut alios oculorum affectus, ita etiam colores eorum à cerebri diverſa ratione haud leviter dependere. Nec enim vel hoc ipſum latuit doctiſſimis quibuſque philoſophiæ hujus ſcrutatoribus. Eſt vero cerebrum homini quidem præ animalibus alijs proportione corporis longe maximum; in humano genere ſeptemtrionalibus plærumque (præ Æthiopibus ſane & Arabibus) humidius, cum naturâ, tum aeris in quo vivunt temperie.

perie. Enimvero quam longe ſint noſtris ſicciora Æthiopum capita vel calvariæ eorum indicant: quæ profectò denſitate ac duritie noſtras longe antecellunt. Quod ipſi ſpectavimus non ſemel, & jam olim ex parte etiam de Ægyptijs ab Herodoto fuit proditum: quemadmodum cerebrum Æthiopum ſiccum eſſe diſerte pronunciat Ariſtoteles. Eſt vero utrumque caliditati cordis, quæ in utroque eſt populo ſic ſatis magna, valde quàm conveniens; utpote quum æſtui majori (qualis eſt in pectore ſeptemtrionalium pene omnium) major cerebri humiditas, infirmiori paucior natura providente opponenda fuerit: quæ etiam eſt de cerebri uſu Ariſtotelis philoſophia.

Tunicæ oculorum colores referunt cerebri temperiem.

Quidni vero etiam ipſæmet oculorum tunicæ referant nonnihil cerebri majorem minoremq́ue humiditatem, adeoq́ue in Æthiopibus ſint ſiccæ magis quam in plæriſque Germanorum? Jam verò humidum omne uſtulatum nigredinem contrahere, quod autem pellucidum eſt adhuc, minusq́ue à calore paſſum, in cæruleum vergere, notum eſt.

An non ergo liceat illam oculorum cæſitatem

Contra heic colore adjuvatur lumen tenue, quod non poteſt fieri à nigredine. Haud negamus etiam, quod Ariſtoteles eſt cauſſatus, multũ humidi nigrum, paucum cæruleum videri: eſt autem hoc ipſum non niſi de apparente colore verum: qualis utique non eſt ille oculorum, ut qui non in humoribus (quod Ariſtoteles exiſtimabat) ſed in tunicis ipſis ſit collocatus, ac proinde etiam in erutis oculis & humore omni jam vacuis conſpicuus.

Quin ergo abſque omni dubitatione pronunciemus, cœſios olim in univerſum omnes fuiſſe majores noſtros, ob minorem cerebri caliditatem pariter ſiccitatemque: quæ cum poſtea in quammultis haud leviter creverit, hinc hodie alios ſubflava, ſubviridi, ſubrubra eſſe, aut ſubnigra oculorum varietate. Non tamen dicimus intemperie quadam frigida humidaque laboraſſe capita Germanorum: ad id ſane ut cæſij ſint oculi, non intemperie quadam opus eſt. Eoque Pallas ipſa dea ſapientiæ credita, in veterum Græcorum fabulis γλαυκῶπις audit; ſive ita finxerint illorum vates, ſive (quod mihi eſt veroſimilius) hoc vultu deæ illius imaginem dæmo-

Cæſii oculorum coloris frequẽtia fuit olim orta ex communi tum humidiore tẽperie cerebri, quæ nunc in quammultis mutavit.

S num

num aliquis inter apparitiones expresserit. Quicquid sit, nemo utique credidit ipsum sapientiæ numen à cerebro laborasse.

Cerebri diversa illa temperies sequitur totius corporis varium temperamentum.

Non est verò quod quisquam miretur, olim illa quidem temperie fuisse cerebrum Germanorum, at nunc eam in nonnullis mutasse; quum corpus universum eodem prorsus modo quondam affectum fuerit, nunc sese habeat multò aliter. Quorum caussas quum supra expedierimus, nolumus jam actum agere, ac denuò illas in hunc campum advocare.

V

DE CAVSSIS PRISCI AC NOVI PILORVM HABITVS

Non aliunde ferme dependet quoque vetus ac nova CAPILLITII Germanici ratio: ut ad ultimam partem dissertationis nostræ tandem aggrediamur. Observavimus autem olim quidem triplici quodam modo pilos Germanorum fuisse eximios: rectitudine scilicet, prolixitate, & flavedine aut rutilo colore: quæ omnia nunc in multis haud leviter à veteri communi consvetudine deflexerint.

Capilli itemque accipium suam diversitatē potissimū à varia cerebri temperie.

Et vero eorum quæ pilis accidunt pene omnium, cum potissimæ causæ sint petendæ à materiæ unde nascuntur, & virtutis generantis aliâ atque aliâ naturâ; quidni & horum quæ memoravi non alia aut

dispar

dispar est conditio? Quorum utrumque præstat quidem maxime caput ipsum, ex parte verò & externis nonnullis ferendum est acceptum. Omne hoc de pilis argumentum usque adeo & præclare & prolixe exsecutus est Aristoteles noster, quinto cumprimis libro operis illius admirandi quod de animalium generatione conscripsit, ut non tantùm omnibus idem conantibus præripuerit palmam, sed & vix quidquam supersit quod à cujusquam industria possit accedere. Ut proinde nobis quidem nunc liceat tam feliciter inventis securè adquiescere, & transferre duntaxat in nos & majores nostros, quæ ab illo generatim magis, quod philosophum decebat, disputata sunt.

Doctrinam de pilis optime omnium Aristoteles tradidit.

Igitur promissum omnibus olim & rectum capillitium fuit ob humoris quo aluntur pili in capite multitudinem: quam etiam paulo ante produximus in medium velut caussam cœsij oculorum coloris. Illa vero quum mutaverit per aliam victus rationem in permultis, necessum sane fuit & crispiores nonnullis pilos nasci & minus longos. Aristotelis ipsiusmet hæc verba sunt: *Scythæ Ponti incolæ*

Humor capitis olim uberior nunc sæpe rarior, caussa est capillitij olim recti ac promissi: nunc sæpe crispioris.

& Thraces pilo ſunt promiſſo & ſimplici. Nam & ipſi humidi ſunt, & aër qui circa eos eſt humidus eſt. Æthiopes contra qui loca incolunt calida, criſpo ſunt pilo: ſiccum eſt enim & cerebrum eorum & aër ambiens. At vero juvat quidem indubie ad humiditatis illius cum copiam tum inopiam ambientis aëris humiditas vel ſiccitas: potiorem tamen vim ex ipſo corpore manare, argumento eſt, quod in Æthiopum cœlo multi hodieque ſimpliciſſimo ſint pilo, in Germanico quidam criſpitate vel Æthiopem vicerint, nec ipſe Æthiopum capillus heic quidquam fere mutet.

In utramq; partẽ plurimum valet cultus.

Plus auxilij dixerim à cultu ipſo pilorum in utramque partem promanaſſe. Namque majores quidem noſtri delectati ſunt promiſſa coma, eoque fuere intonſi; quin & crines in altitudinem erexerunt aut obliquarunt, & in cervice vel vertice religantes coëgerunt in nodum. poſt tonſura cæpit, imo & calamiſtra non paucis jam adhibentur. Quorum cultuum prior promovit utique & ſimplicitatem pariter & longitudinem: poſterior duritiam pilis inducit & criſpitatem. Fortaſſis etiam frequentius quon-

quondam madefacti sunt crines. Imo id necessum fuit, quo rectius substringerentur nodo. Neque enim pilos siccos ita facile coëgeris. Et vero hoc innuunt illa Juvenalis verba hactenus nonnihil obscura visa:

— *& madido torquentis cornua cirro.*

Acido nescio quo butyro (fortassis autem lac ebutyratum significatum voluit) perfusos Burgundionum crines, memorat Sidonius Apollinaris:

Quid me, etsi valeam, parare carmen
Fescenninicolæ jubes Diones?
Inter crinigeras situm catervas,
Et Germanica verba sustinentem,
Laudantem, tetrico subinde vultu
Quod Burgundio cantat esculentus,
Infundens acido comam butyro.

Ejusmodi sane culturâ non potuere non remollescere crines & amplificari. Non latuit vis illa cultus Diodorum Siculum, quippe qui densitatem comæ Celticæ exsertis verbis adscribat τῇ κατεργασίᾳ.

Ab iisdem omnino caussis & color est pilorum, cum ille quem in majoribus notavere Græ- Natura; partim vero & arte. olim russo

Fuerunt capillitio Germani.

ci Romanique scriptores, tum hic quo nos nunc conspicui sumus. Recte scilicet modò laudatus Diodorus de antiquis Celtis, (quo nomine illa ætate Græci etiam Germanos significabant) *ταῖς δὲ κόμαις ὐ μόνον ἐκ φύσεως ξανθοὶ, ἀλλὰ καὶ τῆς κατασκευῆς ἐπιτηδεύουσιν αὔξειν τὴν φυσικὴν τῆς χρόας ἰδιότητα: comam non modò natura gerunt flavam, sed cura etiam augere student nativam coloris proprietatem.*

Caussam veram ruffi capilli non assecutus est Galenus.

Et sane ea olim fuit natura majorum, ut vix cui alius pilorum color potuerit contingere: Non equidem ego temere assenserim iis quæ Galenus noster habet secundo de temperamentis libro: *Fit niger pilus cum deusto vi caloris vapore excrementum in exactam fuliginem mutatur: Flavus vero cum vapor minus torretur: quippe quod tum est impactum flava bilis non nigra faculentum excrementum est: Albus vero pilus ex pituita nascitur: Rufus, sicuti coloris flavi albiq; est medius, sic ejus generatio ex pituitosa biliosaq; facis media quadam natura provenit.* Non inquam hisce accesserim facile. Neque enim ejusdem necessum sit coloris pilus ipse cum materia qua alitur; quemadmodum ex sanguine rubro nihil

hil non ſit partium corporis etiam albarum. Itaque flavedo pili non indicat ſtatim materiam ſuam eſſe flavam bilem: ut nec albedo pituitam, aut nigredo arguit humorem melancholicum. Nec omnes qui pilo ſunt flavo aut rufo, in venis multum continent flavæ bilis. Certe ſanguis illorum æque eſt plerumque dulcis atque alborum, neque plus flavedinis in eo quam in aliorum cruore deprehendas.

Quanto rectior eſt Ariſtotelis philoſophia! Colorum illam varietatem eſſe à diverſa coctione humorum in ipſis pilis. Scilicet veriſſimum eſt quod ille notavit: ipſis pilis congenitam eſſe vim aliquam caloris, quo ſe amplificant & nutriunt. Stirpis enim alicujus inſtar habent: eoque & mortuo animali identidem propria virtute ſolent creſcere. Quæ natura etiam eſt unguium, imò & cornuum: quorum hæc prope Goam, regiam Luſitanorum Indiæ metropolin, terris defoſſa plantarum modo ſparſis radicibus capiunt incrementum, teſte Johanne Hugone Linſchotano. Illius ergo propriæ coctionis virtute, ut alia, ita etiam colorem ſuum pili nanciſcuntur. Illa vero coctio alia

Diverſitas colorum in pilis eſt à varia coctione humoris pilorum.

eſt

est atque alia pro caloris ipsius multitudine, proque diversitate ipsius nutrimenti quod in pilos abit.

Calor concoquẽs pilos variis de causis mutatur.

Et calor quidem potissimum ab ipso capite, non parum tamen etiam ab ambiente aëre fovetur, atque huc illuc flectitur. Ipsa vero etiam quæ ore accipiuntur alimenta haud leviter huc faciunt in omnem partem. Aquarum in colorandis animalibus potestatem eximiam agnoscit ipsemet Aristoteles & tertio historiæ & quarto quintoque de generatione animalium libris: in sectione nona problematum in eandem sententiam differitur. Strabo etiam hoc nomine insignes aliquot fluvios passim memorat: nec paucos eisdem dotibus præditos recenset Plinius, cum alibi tum præcipue libro tertio post tricesimum. Neque id hodie rei pecuariæ studiosis non est usu compertissimum.

Caussa efficiens ruffi capilli.

Sed hæc extra viam. Non enim animus nobis est de omni pilorum colore differere. Redeundum unde abjimus. Dixeramus vero, necessitate quadam nascendi flavum rufumque colorem pilis majorum inductum olim esse. Et sane ita sese res habet. Pinguis enim humor medi-

mediocri calore perfusus, si in tenui hæreat corpore, quale pilus est, flavum, si nonnihil uratur, rufum colorem exhibet. Ejusmodi vero fuisse olim humorem pilorum alimentarium jam tum est dictum.

Cæterum & culturâ indubie multum accessit adjumenti. Ut enim nunc taceam ipsam illam comæ prolixitudinem, nec tangam nunc istam pilorum apricationem, (liceat ita loqui) illud cinere rutilandi pilos institutum adeo tum usitatum silere non debeo. Rutilasse videlicet nunquam non Celtas crinem suum, & quidem calce, testis est Diodorus: Τιτάνȣ ἀποπλύματι σμῶσι τὰς τρίχας συνεχῶς. Plinius aliter & rectius habet libri vicesimi octavi duodecimo capite. *Prodest & sapo. Gallorum hoc inventum, rutilandis capillis ex sevo & cinere, optimus fagino & caprino; duobus modis, spissus ac liquidus, uterque apud Germanos majore in usu viris quam fæminis.* Unde discimus ipsam saponis vocem non minus atque rem videri Celticam esse, & varium fuisse saponis conficiendi modum, nonnullosque fortassis calcem ipsam adhibuisse. Discimus præterea, frequentissimo in usu fuisse Germanis

Ruffus capillorum color arte olim fuit adjutus.

In illum usum inventus est sapo à priscis Germanis.

T priscis,

priscis,& quidē viris æque, imo his magis quàm fæminis, saponis usum rutilandis capillis. Rutilatle sane & viros capillitium, pro exemplo esse poterit Civilis Batavus: cui Tacitus diserte l. IV Historiar. tribuit rutilatum crinem post capta adversus Romanos arma: quod ille scilicet antehac cum nomine Romano & Romanum cultum corporis aliquamdiu æmulatus, tunc fuisset redditus Germanicis moribus. Cæterum saponis vim non semel olim decantavit Martialis. Libro septimo habet:

Saponis vis rutilandis capillis fuit olim & Romanis cognita.

— mutat Latias spuma Batava comas.

libro quartodecimo:

Caustica Teutonicos accendit spuma capillos.

Alibi inquit:

Si mutare paras longævos cana capillos,
Accipe Mattiacas (quo tibi calva?) pilas.

Neque enim Batava spuma aliud est quam sapo Batavus aut Germanicus inter lavandum despumans: nec Mattiaca pila aliud quid videtur notare, quam Germanicum saponem illum formatum in pilas, rem hodieque tonstrinis notissimam. Videtur inquam Nec enim certò dixerim: cum sapo non perinde valeat canis rutilandis

tilandis: & Ovidius memoret nescio quas herbas Germanicas fucandæ canitei Romanis fœminis frequentatas, inquiens:

Fœmina canitiem Germanis inficit herbis,
Et melior vivo quæritur arte color:

familiare denique fuerit vetulis Romanis canitiem nigredine dissimulare. Quod vel ex illis Tertulliani liqueat: *Quamvis & atram ex albo conantur facere, quas pœnituit ad senectam vixisse.* Cæterum quicquid hujus sit (exigui enim aut nullius est discriminis, quidnam statueris) si Latium ipsum nigrum pilum rutilare sapo potuit, (studuisse enim flavo capillo in universum Romanas fœminas, ipsasque adeo & matronas, quicquid dixerit Servius ad quarti Æneidos illa:

Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat;

ex veterum monumentis palàm est) quidni plus ille valuerit in capillo Germanico naturâ flavo? Potuit vero utique: & quidem virtute suà caustica, utpote qua inconcoctus nonnihil humor non potuit non quadamtenus quasi accendi. Fuit autem hoc ipsum non rarò sed frequentissime

nec à fœminis duntaxat sed etiam viris, imo ab his maximè, factum olim: ceu modò loquentem audivimus Diodorum pariter & Plinium.

Variis de causis hodiè mutavit ruffus & flavus pilorũ color in quã plurimis.

Ab illo autem omnium tum communi colore multos nunc esse alienos non est mirum. Ne enim nunc accusem denuo permista cum nigris connubia; quomodo non in nigrum mutatus sit multorum pilus, cum in calidum siccumque tota corporum quorundam temperies discesserit, exusti autem humores nigredinem præ se ferant? Jam verò & capiti tegumenta dudum cœpta sunt imponi præter morem veterum: unde crines multorum aquosi humoris copiâ necessum est plus scateant atque olim, utpote qui à sole & ventis non difflētur & absumatur. Etiam sic verò nigrescere pilos, non solâ adustione vaporum, certum est. Jamque tum Stratoni Lampsaceno, magni Peripatetici Theophrasti Eresii haut multum, saltim in Naturalis Philosophiæ peritiâ, impare discipulo & in Lyceo successore (is enim auctor est elegantissimi de Coloribus libri) est proditum: rufos puerorum capillos sensim ob affluentis alimenti ubertatem nigricare. Certè quantum ad flavedinem

nem pilorum faciat diuturna sub sole mora, notum est fœminis, quas jam dudum hoc nomine Tertullianus perstrinxit. Quid? quod ad nigredinem etiam nonnihil juvet tonsura viris nobis hodie ita familiaris; quod docemur usu. Juvat autem non alia forte quàm modò allatâ ratione, ob copiam nempe humiditatis; nisi etiam facilius aduri sic posse vaporosum pilorum alimentum censueris. Cumprimis verò indubie multùm ad hanc rem facit quod non perinde hodie studeamus rutilandis capillis, nostrûm multis nigredinem potius affectantibus. Hæc profecto omnia in utramque partem ad capillorum colorem valent plurimum. Imo à similibus caussis existimamus esse, quod Æthiopes Congiani rufo sint pilo præter morem gentis, teste Eduardo Lopez.

SED de caussis colorum, quibus pili Germanici aut fuere olim aut nunc sunt affecti, fortasse satis. Quod quoniam est ultimum eorum quæ circa corporum Germanicorum habitum expedienda fuere, jure tandem dissertationi huic omni finem imponimus. Conclusio libelli.

INDEX AVTORVM

QVI IN HOC OPERE LAVDANTVR, ILLVSTRANTVR, AVT REFVTANTVR.

Gassen-

INDEX RERVM ET VERBORVM.

V

Germa-

corri-

H.

Septen-

FINIS.